

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра освітології і педагогіки

ЧЕРЕВКА Лілія Анатоліївна

**Безперервна освіта педагогів в умовах
дистанційного навчання/Continuing education of
teachers in distance learning conditions**

спеціальність: 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма – Управління закладами освіти

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ОСУЗОзм-21
Л. А. Черевка
Науковий керівник:
д.пед.н., проф. Л.З. Ребуха

В.о. завідувача кафедри
В. М. Чайка

ТЕРНОПІЛЬ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВАЖЛИВА ФОРМА ОСВІТИ	6
1.1 Дистанційне навчання як сучасний засіб забезпечення безперервної освіти.....	6
1.2 Дистанційне навчання як ресурс розвитку навчання впродовж життя: етапи виникнення, ризики та можливості.....	14
1.3 Нові ролі педагога в умовах дистанційного навчання	22
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ.....	32
2.1 Розвиток системи безперервної освіти як фактор підвищення кваліфікації педагогічних працівників.....	32
2.2 Напрямки розвитку сучасного навчання педагогів за дистанційної освіти.....	38
2.3 Модель дистанційної взаємодії педагогів під час проходження безперервної освіти у контексті цифрового навчання.....	46
Висновки до другого розділу.....	54
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІВ.....	56
3.1 Експериментальне дослідження на вивчення особливостей діяльності педагога в умовах дистанційного навчання.....	56
3.2 Роль безперервної освіти для особистості фахівця та рекомендації щодо навчання впродовж життя.....	61
Висновки до третього розділу.....	63
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність проведеного дослідження. Зміни соціальної, економічної та політичної сфер, що відбуваються в суспільстві, завдячуючи COVID-19 і та війні в Україні, ставлять відповідні вимоги до підвищення кваліфікації освітян-педагогів. Сучасне суспільство потребує нових форм набуття та оновлення фахівцями освіти, до яких належить неперервна освіта. Так, нові освітні технології змінюють спосіб життя та діяльність людини. Глобальна мережа Інтернет полегшує швидкий доступ до корисної освітньої інформації. Соціальна, культурна та освітня конкурентоспроможність перебувають під впливом освітніх технологій, які позитивно впливають на стиль, тривалість та метод навчання у системі безперервної освіти в умовах дистанційного навчання. Нині науковці В. Биков [1], О. Васюта [4], А. Заболоцький [14], О. Ісаєва, Г. Шайнер [18] та ін. вважають, що дистанційну освіту можна використовувати як повноцінну самодостатню форму, так і доповнення до класичного навчання в аудиторіях. Науковці І. Герасименко [7], Г. Кривчик, С. Лагдан [24] та ін. розглядають дистанційну форму навчання як альтернативу традиційній формі навчання на час періодів самоізоляції (пандемії, сезонні карантини, війна в країні та ін.), а також як доповнення до традиційних форм навчання.

Зміна парадигми освіти (концепції «Освіта на все життя» на концепцію «Освіта впродовж життя») за умов стрімкого впровадження інформаційних технологій окреслила гостру необхідність розробки нових траєкторій взаємодії, навчання, підвищення кваліфікації та актуалізації знань усіх учасників освітнього процесу.

Безперервна освіта забезпечується єдністю та цілісністю системи освіти, створенням умов для самоосвіти та всебічного розвитку особистості, сукупністю наступних, узгоджених, диференційованих освітніх програм різних ступенів та рівнів, які гарантують громадянам реалізацію права на освіту та надають можливість отримувати загальноосвітню та професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації протягом усього життя.

Науковці зазначають, що у сучасній системі безперервної педагогічної освіти підвищення якості підготовки педагогів неможливе без системної інформатизації, що включає використання ІКТ у навчальному процесі (Н. Морзе, О. Глазунова [38], Л. Ткачук [60], Ю. Фальштинська [66] та ін.); створення умов для організації електронного навчання та застосування дистанційних освітніх технологій (М. Смульсон [55], С. Толочко [64] та ін.); удосконалення відбору змісту освіти, методів та засобів навчання, що відповідають багаторівневим завданням розвитку ІКТ-компетенцій педагогів (Ю. Миронов, М. Миронова [36], С. Толочко [63] та ін.); впровадження в освітній процес інноваційних технологій за кращих традицій педагогічної освіти (І. Мала [35], С. Наumenко [41], О. Огієнко [44] та ін.).

Постановка проблеми дослідження. Інтенсивний процес інформатизації освіти, поява та активна популяризація електронного навчання визначають необхідність якісного використання технологій у системі безперервної педагогічної освіти на всіх рівнях навчання. Усі науковці, які працювали над проблемою безперервної освіти педагогів, звертають увагу на велике значення реалізації даної освіти у професійній діяльності, оскільки вона необхідна для успішного професійного навчання та подальшого життя особистості. Тому важливою, на нашу думку, видається тема дослідження «Безперервна освіта педагогів в умовах дистанційного навчання».

Мета дослідження: окреслити сутнісні особливості набуття педагогами в умовах дистанційного навчання.

Об'єкт дослідження: безперервна освіта педагогів за дистанційного навчання.

Предмет дослідження: фактори, що сприяють формуванню професійності педагогів у процесі набуття безперервної освіти.

Завдання дослідження:

1. Дати оцінку дистанційному навчанню як важливій формі освіти.
2. Описати теоретичну сутність безперервної освіти педагога в умовах сучасної школи.

3. Здійснити експериментальне дослідження на вивчення особливостей діяльності педагога в умовах дистанційного навчання.
4. Надати рекомендації педагогам щодо навчання впродовж життя в умовах дистанційної освіти.

Теоретичною основою дослідження послужила наукова література з відображенням особливостей процесу набуття безперервної освіти педагогами в умовах дистанційного навчання.

Практична значимість дослідження полягає у розроблених практичних рекомендаціях щодо навчання за безперервної освіти; проведенні експериментального дослідження на вивчення особливостей діяльності педагога в умовах дистанційного навчання; можливостях подальшого наукового осмислення теми дослідження для науковців, управлінців закладами освіти, науково-педагогічних працівників.

Методами дослідження цієї роботи є вивчення літературних джерел та її критичний, логічний аналіз; синтез, спостереження, тестування, узагальнення, порівняння, класифікація.

Структура дослідження: робота має традиційну структуру та включає зміст, основну частину, що складається з 3 розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку та списку використаних джерел.

Робота містить 74 сторінок, з них – 67 сторінок основного тексту, 78 літературних джерел (з яких 3 іноземною мовою), 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВАЖЛИВА ФОРМА ОСВІТИ

1.1 Дистанційне навчання як сучасний засіб безперервної освіти

Дослідження ринку праці показує, що наприкінці ХХ століття було багато осіб, які гостро потребували освітніх послуг, оскільки традиційна система освіти надати не змогла через причини їхньої географічної ізольованості, соціальної незахищеності та неможливості відвідувати освітні установи через фізичні недоліки чи зайнятість виробничими та особистими справами.

У зв'язку з цим, виникає необхідність здійснити пошук, апробацію та впровадження альтернативної форми здобуття освіти, адекватної зароджуваному інформаційному суспільству. Вона має повною мірою забезпечувати право на здобуття освіти, зазначене у Конституції України й у Законі «Про освіту». Такою формою здобуття освіти стало дистанційне навчання.

Дистанційне навчання дозволяє збудувати фактично для кожного хто навчається свою індивідуальну траєкторію освіти, пройти її, звертаючись до створеного інформаційного середовища, задовольнити свої особисті потреби в освітніх послугах у тому режимі, в якому це найбільше зручно та комфортно [74, с. 205–209]. Дистанційне навчання об'єктивно створює додаткові умови для розвитку інтеграційних процесів у світовій освіті.

В силу своїх особливих можливостей дистанційна освіта дозволяє «згладити» існуючу межу ХХ-ХХІ століть, де існувала різка нерівномірність між рівнями розвитку системи освіти, що, зокрема, є сприятливою обставиною для підготовки фахівців різного необхідного профілю. Освіта, в даному випадку, не втрачаючи своєї традиційної функції – передачі соціального досвіду підростаючому поколінню, – повинна виконувати принципово нову функцію, а саме створення високоадаптивної постіндустріальної педагогіки (педагогіки інформаційного суспільства) [9–12].

Сучасні інформаційні технології стають одним із найважливіших інструментів модернізації вищої школи в цілому – від управління до виховання та забезпечення доступності освіти. Метою інформатизації освіти є забезпечення умов для задоволення потреб громадян, суспільства, ринку праці в якісній освіті через надання всім учасникам освітнього процесу принципово нових можливостей реалізації прав на вибір умов і форм освіти у спеціально створюваному для цього середовищі.

Процес інформатизації є тривалим у часі та стосується майже всіх сфер існуючої системи освіти. Він зачіпає як культурні освітні традиції, корінні проблеми філософії освіти, і педагогічну практику; вимагає створення капіталомісткої інформаційної інфраструктури, виконання значного обсягу організаційно-методичної роботи та наукових досліджень [1, с. 97–98].

Для успішного здійснення процесу інформатизації необхідне загальне усвідомлення важливості цього процесу, так як інформатизованість освітніх установ, робочих місць унеможливлені без активізації, зацікавленості кожного викладача, адміністративних структур, управлінців освітніми закладами [8, с. 17–22]. Потрібно подолати було негативне ставлення багатьох викладачів до інформатизації їхніх коледжів, ЗВО, оскільки ніхто, крім самого викладача, не зможе впровадити сучасні інформаційні та комунікаційні технології в його уроки, лекції, практичні та лабораторні заняття. При цьому створення необхідних умов для розробки, системного впровадження та активного використання інформаційних технологій у всіх сферах діяльності системи освіти стає сьогодні одним із основних завдань органів управління освітою.

Розвиток комп'ютерних мереж Інтернет відкриває нові перспективні напрямки в освіті. Узвичаєна система освіти пізнає зараз «друге народження» завдячуючи використанню дистанційно-освітніх технологій, які активно та повсюди впроваджуються в організацію діяльності різних освітніх закладів, від ЗЗСО до ЗВО. Фахівці системи освіти усе частіше мовляють про дистанційне навчання, котра є освітньою технологією майбутнього суспільства [3, с. 67; 6; 17; 21; 29].

Дистанційне навчання слугує порівняно новою освітньою технологією, однак їй передувало заочна форма навчання, за якого здобувач освіти одержував звичний комплект академічних посібників та список завдань, що виявлялися у наборі вправ, завдань для організації самостійно-незалежної роботи) і повинен був виконати їх за певний час. З викладачами студенти зустрічаються лише під час сесії. Дистанційне навчання дуже зручно для осіб, котрі хочуть одержати нову професію чи підняти кваліфікацію без відриву від головного місця роботи. Воно зручне для зайнятих людей, а також для тих, хто має обмеження за станом здоров'я або проживає у віддалених пунктах або там, де немає відповідних навчальних закладів (С. Литвинова [31], О. Литвинова [34]; Ю. Назаренко, І. Когут, Т. Жерьобкіна [39] та ін.).

Наша країна все більше переймає досвід зарубіжних колег і орієнтується на створення єдиної системи дистанційної освіти. Навіть зараз така освіта займає одну з провідних позицій в сучасній освіті, що відзначено в роботах багатьох авторів (Дистанційне навчання [12], О. Огієнко [44], О. Овчарук [43], О. Спірін, Л. Лупаренко [57] та ін.).

Стосовно організації цифрового навчання нині сповна описано психолого-педагогічні умови організації дистанційної взаємодії. У науковій літературі описані результати реалізації традиційних і дистанційних моделей навчання [45–47].

Досвід організації дистанційної взаємодії широко розвинений в європейському співтоваристві (В. Зінченко, Н. Осадчук, В. Терещук [15]), де дослідники активно розвивають освітній простір за допомогою цифрових комунікацій (В. Іщенко [19], І. Кобченко, І. Козубай [20]).

Як правило, побудова цифрової моделі дистанційного навчання ґрунтується на принципах взаємодії у вигляді трансляції навчального матеріалу від викладача до здобувача освіти. На думку багатьох авторів, всі існуючі моделі дистанційного навчання (на кожному етапі існування) припускали розвиток різноманітних навичок навчання, виходячи з потреб людини (Н. Стукало [59], С. Толочко, Т. Колесник [61], С. Толочко [62] та ін.).

Таким чином, дистанційне навчання природним шляхом «вписується» у традиційні форми освіти, водночас, володіючи рядом особливостей. Принципова особливість дистанційного навчання полягає в тому, що ЗВО гарантують якість освіти відповідно до державних освітніх стандартів, та студенти є розділеними просторово, водночас при цьому студенти та викладачі перебувають у постійній взаємодії, організованій за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Базу освітнього процесу за дистанційного навчання становить спрямована та суворо контрольована посилена самостійна робота студентів, які можуть навчатися, користаючись різним набором засобів навчання, а саме методичними вказівками, навчальними посібниками та підручниками на паперових/електронних носіях та ін.) [68–69]. Студент під час навчання повинен займати активну фахову та особистісну позицію, що відповідає більше ефективному та якісному засвоєнню освітнього матеріалу, а також більш економному використанню ним часу, оскільки весь освітній процес відбувається у зручному для нього місці, у зручній та більш ефективній час. Не доконче є обов'язковою присутність студента в Університеті та строго визначена розкладом година та аудиторія.

У дистанційному навчанні важливо розуміти, що і як відбувається, а саме взаємодія викладачів та студентів, та студентів між собою. Така взаємодія здійснюється з використанням різних інформаційно-комунікаційних освітніх технологій, по скільки за традиційних засобів навчання віддруковані підручники використовуються для ознайомлення з новим навчальним матеріалом, тоді як електронна пошта – для забезпечення взаємозв'язку викладача з студентами (розсилання завдань) для правильного виконання навчальних завдань, для проведення індивідуальних консультацій та ін. (С. Федушко, Д. Мельник, Ю. Серов [67]).

У дистанційному навчанні важко керувати навчальним процесом вручну, як це робиться за традиційно-очної форми. Відстань студента від викладача та асинхронність їх спілкування, наявність, як правило, нових форм подання

навчальної інформації, організації самостійної роботи та тестування є визначальними чинниками, які утруднюють звичайні форми ведення навчальної документації та керування освітнім процесом [71, с. 220]. В організації дистанційної системи освіти можна виділити три її основні рівні [75–77]:

1. Локальний (ЗВО);
2. Регіональний;
3. Глобальний (країна, кілька країн).

Другий і третій рівень мають істотні переваги. Це дозволяє:

- підвищити якість забезпечення;
- виробити єдиний підхід у розробці критеріїв засвоєння предмета;
- швидше запровадження передового педагогічного досвіду та досягнень

науки та техніки у навчальний процес.

Недоліками є:

- проблеми в організації ділових контактів розробників;
- різноманіття поглядів та інтересів фахівців на досліджувані дисципліни,
- людський фактор.

Розглянемо докладніше ці рівні.

Локальний рівень є фактично підготовчим етапом створення цієї системи дистанційного навчання. На ньому відпрацьовуються основні елементи майбутньої педагогічної технології. Цей етап значною мірою полегшується схожістю функцій дистанційної та класичної освіти, які можна об'єднати у дві групи:

- 1) проведення навчального процесу (передача та засвоєння знань);
- 2) організація документообігу навчального закладу.

Для дистанційного навчання друга група може бути розділена на документообіг власне у вузі та документообіг у рамках розподіленої освітньої системи.

Питання організації навчального процесу та організації документообігу, в тому числі його автоматизації, досить довго та багаторазово розроблялися та перероблялися у межах різних ЗВО. Навіть виділено спеціальний клас подібних

систем управління. Для дистанційної освіти актуальнішим на цьому рівні стає створення спеціалізованих підрозділів, які будуть займатися лише питаннями дистанційного навчання, взаємодіючи з іншими структурами, що вже існують у межах вишу. Повноцінне дистанційне навчання передбачає створення мережі територіальних центрів-представництв. Наявність таких центрів дозволяє поєднувати мережеву технологію дистанційного навчання з кейс-технологією в рамках єдиної системи дистанційного навчання. Таке поєднання зумовлене ще й тим, що в ряді випадків, мережеве навчання неможливо проводити через відсутність технічних можливостей.

Не дивлячись на методику дистанційного навчання, головним залишається необхідність забезпечення організації академічного процесу відповідними навчально-методичними матеріалами та вміння зорганізувати їх інформаційне сприяння всіма адміністративними структурами віддаленого навчального закладу. Водночас більшість із розміщених у мережі освітніх матеріалів уособлює педагогіку у досить високому її прояві і виконує здебільшого декларативну чи представницьку роль. Найбільші труднощі у дистанційній освіті, як правило, представляють не технічні проблеми, а суто дидактичні, пов'язані з побудовою програм навчання.

Стан сучасної вищої школи надає нерівні можливості для реалізації різних моделей, значно звужуючи функціональний спектр дистанційної освіти. Застосовувані сьогодні моделі забезпечують швидкісну підготовку необхідного для різних сфер промислового та соціального виробництва кадрів, але не працюють на перспективу розвитку різних галузей народного господарства, що вимагає якісно іншого підготовки спеціалістів [70, с. 167–170]. Нова дидактична категорія «вміння навчатися у процесі дистанційного навчання» - це складний комплекс умінь когнітивної обробки навчального матеріалу, подання його у наочно-подібній формі і у формі алгоритмів для виконавця, умінь знаходити найбільше ефективні методи перетворення інформації, що працюють з комп'ютерами.

Дидактичні умови функціонування системи дистанційної освіти припускають готовність студента до навчання в умовах дистанційної освіти, а саме: володіння необхідним та достатнім рівнем інформаційної культури та знаннями методичних особливостей навчання за умов педагогічних технологій (Н. Стеценко [58]). Для дистанційної освіти різною мірою застосовні ті дидактичні системи, які традиційно реалізуються в очному навчанні. Вони можуть застосовуватися у різних варіантах взаємодії викладача, навчального матеріалу.

Найбільш характерними варіантами є:

- навчання у формі доповнення знань;
- навчання з повною заміною особистих зустрічей взаємодією з навчальним засобом, що супроводжується жорсткою системою відстеження результатів навчання та оперативним зворотним зв'язком. У цьому випадку задаються як пізнавальні завдання, так і послідовність їх вирішення, способи виконання дій та подання результатів;
- студенту надається свобода вибору самої освітньої програми та темпу навчання відповідно до його пізнавальних можливостей, інтересів, спрямованістю особистості.

При розробці дидактичної системи дистанційної освіти необхідно враховувати багато чинників. Для зменшення схоластичності процесу, запобіганню помилкам та необґрунтованим рішенням слід запровадити Концепцію освітнього простору. Її можна визначити як існуюче в соціумі «місце», що має певні розміри та обов'язкові атрибути освітнього призначення:

- особи, які бажають отримати освіту;
- особи, які надають освітні послуги: носії та джерела змісту освіти; навчальні заклади; матеріально-технічна база освіти та ін.

Описом освітнього простору може бути сукупність відповідних статистичних даних. Їх перелік, кількісні та якісні показники дозволяють оцінити освітній простір, порівняти їх між собою та нормативами (кваліфікація викладачів, забезпеченість підручниками, навчальними посібниками,

технічними засобами навчання та ін.). Існуючі розробки в галузі теорії дистанційної освіти носять фрагментарний характер, часто слабо пов'язані з загально-педагогічними теоріями. Ініціаторами та виконавцями розробок з дистанційної освіти є у більшості випадків фахівці з технічною освітою. Це пояснюється тим, що технічною та інформаційною основою дистанційного навчання є засоби нових інформаційних технологій, тому оцінити їх можливості, які використовуються в системі освіти на даному етапі може більшою мірою фахівець з інженерною освітою [53, с. 20–40; 54].

Забезпечити педагогічну ефективність дистанційного навчання можна за зреалізування не лише відповідних принципів класичної дидактики, а й за впровадження специфічних принципів. До останніх можна віднести такі:

- інтерактивність;
- потенційна надмірність навчальної інформації;
- нелінійність інформаційних структур та процесів;
- комплексне використання засобів мультимедіа та мережевих технологій.

Навчальний процес у системі дистанційної освіти, має специфічні особливості, які є характерними також для інших форм навчання. Він відрізняється за контингентом студентів, цілями, змістом та способами його мотивації, структури та термінів. Все це дозволило виділити дистанційне навчання як самостійну форму, що займає певне місце у структурі вищої освіти. Принципово важливим є глибоке вивчення нової ролі викладача у дистанційному навчанні [49–51]. Вже зараз очевидно, що традиційні педагогічні функції поділяються між педагогом методистом-автором курсів, якими необхідно наповнити освітнє середовище та педагогом – організатором-інтерпретатором курсу, якого називають також тьютором. Формально розмежування їхніх функцій видається досить зрозумілим. Однак на практиці їх неминуча взаємодія породжує складний комплекс професійних, методичних, міжособистісних проблем. Крім того, у цьому блоці з'являється і третя, дійова особа – методист-програміст, який має перекласти зміст підготовчого курсу в

електронну форму, що як свідчить практика є проблемою не тільки технічної сторони [72–73].

Отже, розвиток теоретичної бази дистанційної освіти, як компонента безперервної освіти в умовах глобальної комунікації сучасного суспільства, передбачає проведення фундаментальних досліджень педагогічної науки у галузі розробки наукової бази для інформатизації загальної, професійної та додаткової освіти в умовах її інформатизації, масової комунікації та глобалізації сучасного суспільства на базі комплексного вирішення педагогічних (у тому числі, дидактичних, методичних), технологічних, програмно-апаратних проблем розвитку.

1.2 Дистанційне навчання як ресурс розвитку навчання впродовж життя: етапи виникнення, ризики та можливості

Динамізм науково-технічного прогресу і соціально-економічних перетворень в сучасному суспільстві все частіше виявляє необхідність безперервної освіти і розвитку буквально кожної людини протягом усього її життя. Крім того, сучасна освітня діяльність все частіше набуває рис діджиталізованої та технологічної [56; 63, с. 195]. І ця обставина накладає серйозний відбиток не тільки на традиційні аудиторні форми навчання та її зміст, а й на відносно нові в історичній ретроспективі форми дистанційного навчання, які завдяки своїй гнучкості, мобільності та загальній доступності завойовують все нові сегменти світового освітнього ринку. Для того, щоб зрозуміти основні ризики та можливості розвитку дистанційної безперервної освіти, необхідно проаналізувати її передумови та ключові тенденції, які вже нині мають місце.

Таким чином, вже очевидно, що повсюдна інформатизація, цифровізація, роботизація всіх сфер життя людини і створення штучного інтелекту, з одного боку, забезпечать колосальне скорочення рутини людської діяльності, а з іншого – знецінюють репродуктивні професії, їх компетенції і функції на ринках праці, а значить для кожної людини сучасна система освіти повинна постійно

генерувати форми і методи всебічного і ефективного розвитку таких здібностей і компетенцій, які забезпечать їй переваги і конкурентоспроможність в порівнянні не тільки з іншими людьми, але і з постійно зростаючими можливостями штучного інтелекту, технологічними, інформаційними та цифровими системами.

Дистанційна освіта, яка має глибоке історичне коріння, стає рушійною силою у розгортанні процесів цифровізації сучасної освіти та її трансформації в ресурс для розвитку безпрецедентних можливостей навчання людини протягом усього життя [8].

Так, послання святого апостола Павла та інших апостолів, розіслані громадам і церквам перших християн, є прикладом основних особливостей дистанційної освіти. У цьому сенсі розвиток писемності, книговидання, художньої культури саме по собі можна розглядати як необхідний нульовий етап у формуванні передумов дистанційної освіти, оскільки через друковане слово, художні образи (ікони, картини, музичні ноти, скульптури тощо) людству було надано можливість накопичувати і передавати на відстані і в часі культурні цінності і різноманітний досвід від попередніх і наступних поколінь.

Офіційно визнаний більшістю істориків перший етап розвитку дистанційної освіти розпочався в середині XIX століття в європейських країнах. Так, у 1836 році у Великій Британії був заснований Лондонський університет. Його статут дозволяв складати іспити студентам з інших міст, якщо вони раніше навчалися в інших акредитованих ЗВО. Таким чином, були закладені основи та актуалізована можливість здобути вищу освіту дистанційно.

У 1858 році в Лондонському університеті студентам з інших країн також дозволили складати іспити. У зв'язку з популярністю і продуктивністю такого досвіду, його стали переймати й інші навчальні центри, які здійснювали навчання поштою, відповідно до програми ЗВО.

У 1850 році в Німеччині науковець Г. Лангеншайд опублікував «навчальні листи», які давали можливість будь-якій людині вивчити мову. Водночас І. Пітмана прийнято вважати основоположником дистанційного навчання. У

1840 році він почав викладати студентам-стенографістам у Великій Британії. Робив він це, надсилаючи листи поштою.

На другому етапі друковані навчальні посібники для дистанційного навчання доповнювалися аудіо- та відеозаписами, які вже можна було передавати по радіо- та телевізійних каналах. До середини XX століття стали популярними курси телебачення і радіо в поєднанні з виданням посібників, аудиторними заняттями і екзаменаційним контролем.

Третій етап пов'язаний з активним розвитком комп'ютерних та інформаційно-цифрових технологій. На їх основі стало можливим організувати дистанційне навчання за допомогою електронної пошти, телеконференцій, анімації та мультимедіа. На цьому етапі дистанційну освіту стали називати електронним навчанням. Мережеві ресурси Інтернету і телекомунікацій дозволили здійснювати не тільки двосторонню взаємодію між викладачем і студентом, а й багатосторонню: викладачі та студенти і не тільки один з одним, а й один з одним, як в синхронному, так і в асинхронному режимі.

На третьому етапі зміна технологій доставки інформації на цифрові та телекомунікаційні технології призвела до того, що зростання освітніх центрів, що спеціалізуються на електронній дистанційній освіті, набуло експоненціальної (у плані зростання) характеристики.

Початок наступного, четвертого етапу розвитку електронної освіти пов'язаний з розробкою та впровадженням технології «Масових відкритих онлайн-курсів». Прикладом є запущена в 2012 році компанія Coursera, яка надала безкоштовний доступ до більш ніж 200 курсів із 33 провідних університетів світу більш ніж 2 мільйонам студентів з майже 200 країн світу. Крім того, успішно запущені й інші проекти подібного роду. Характерними рисами електронної освіти останнього покоління прийнято вважати такі особливості: дистанційні курси, розраховані на необмежену кількість учасників, мають відкритий доступ до матеріалів через мережу Інтернет, активно використовують автоматичне тестування, і в них взаємодія студентів, включаючи їх взаємне оцінювання, відіграє підвищену роль.

Таке стрімке зростання електронного навчання пов'язане з тим, що в розвинених країнах і країнах, що розвиваються, по всьому світу воно визнано ключовим драйвером їх економічного розвитку. Дистанційна освіта має схожі тенденції та етапи розвитку в нашій країні.

Новий поштовх до інтенсивного розвитку електронної освіти в нашій країні і до наступного етапу її становлення пов'язаний з цифровізацією освіти і всіх галузей економіки. Картина розвитку електронної освіти у світі та в нашій країні була б ідеальною, якби не думка досить великої кількості фахівців у галузі освіти [42; 54], які наголошують на існуванні певних проблем і ризиків, що виникають у ході її просування, які потрібно подолати найближчим часом. Розглянемо їх докладніше.

Крім безперечних переваг електронного навчання через Інтернет, до яких, як правило, можна віднести наступні [37; 40]:

- економічна вигода за рахунок економії на транспорті та інших супутніх витратах при виїзді на очні курси;
- економія часу як студентів, так і викладачів за рахунок швидкого доступу до освітніх ресурсів;
- отримання освітніх послуг у будь-якому місці та в будь-який час через глобальну мережу, тобто можливість максимально адаптувати освітній процес до потреб та можливостей студента;
- наявність великої кількості баз даних та освітніх ресурсів, різноманітних навчальних посібників та навчальних матеріалів;
- навчання без відриву від виробництва з основного місця роботи та діяльності;
- розвиток у студентів уміння працювати самостійно;
- можливість навчатися одночасно за кількома освітніми програмами;
- можливість задіяти максимально професійних викладачів в інтерактивному навчальному процесі;

– гнучкість технологій електронного мережевого навчання дає можливість максимально використовувати в освітньому процесі прийоми індивідуалізації та диференціації.

Однак є й деякі негативні випадки [30]. Ключовим недоліком дистанційної освіти є те, що вона не передбачає прямого контакту між викладачем та здобувачем освіти. А це породжує такі проблеми:

- відсутність безпосереднього і цілісного сприйняття матеріалу;
- зниження здатності до спільного спілкування та мислення.

Також існує проблема ідентифікації користувача, тобто викладач не завжди може перевірити, чи сам студент виконав завдання або тест і чи не скористався сторонньою допомогою. У цих умовах студент, який націлений на отримання диплома, а не на реальне навчання, може розглядати дистанційне навчання як можливість просто отримати диплом, яким, на жаль, не підтверджується знаннями.

До негативних аспектів дистанційного навчання зазвичай відносять і те, що більшу частину навчального матеріалу студенти повинні освоювати самотійно, що підвищує ризик неадекватних зусиль і неякісного навчання.

Слід зазначити, що прогресивні методи електронного навчання та телекомунікаційні технології поступово допомагають вирішити цю проблему через інститут дистанційного репетиторства, коли кожним студент має можливість працювати з викладачем в режимі on-line, або через організацію багатосторонніх конференц-зв'язків між викладачем та студентом. Це дає можливість вирішити проблему відірваності студентів від навчального процесу і один від одного [25, с. 848–850; 28].

В якості претензії на дистанційну електронну освіту також лунає докір за те, що здобувачі освіти ризикують стати екранними та інтернет-залежними.

Слід зазначити, що в минулому, тобто з початку запровадження дистанційної освіти, головним недоліком вітчизняної системи електронної освіти є відсутність якісного електронного контенту. Справа в тому, що його створення пов'язане з великими фінансовими і трудовими витратами, особливо

на початковому етапі, і досить тривалим терміном окупності цих освітніх вкладень.

Окремий ризик пов'язаний з проблемою плагіату та дотримання авторських прав змістовно-методичних елементів освітнього середовища та інфраструктури електронної освіти. Річ у тім, що відкритість останніх створює природне середовище для недобросовісної конкуренції серед здобувачів освіти цього сегмента ринку освітніх послуг, що інтенсивно розвивається, а отже, знижує ефективність роботи добросовісних студентів та динаміку розвитку цієї сфери. Розробка необхідної законодавчої бази для регулювання авторства та відносин у сфері електронної освіти має доповнюватися створенням ефективних організаційних та інституційних механізмів її практичної реалізації.

Разом з тим, всі ці зони ризику дистанційного електронного навчання не зменшують його перспективності як ресурсу для подальшого розвитку ідей та принципів навчання впродовж життя [7]. Спробуємо окреслити основні тенденції, форми та подальші етапи його формування.

З нашої точки зору, розвиток дистанційної освіти в найближчій перспективі (20-30 років) буде пов'язаний з подальшим удосконаленням техніко-технологічних засобів і форм навчання, а також методологічного і дидактичного змісту освіти, основи і принципи якого були розроблені в четвертому поколінні (поколінні) дистанційної освіти. При цьому зусилля розробників насамперед будуть зосереджені на підвищенні доступності, гнучкості, інтенсивності та персоналізації освітнього процесу за допомогою телекомунікаційних та віртуальних мережевих технологій, а також на інтеграції локально-корпоративних та регіонально-національних систем дистанційної освіти в глобальну та метанаціональну мегасистему планетарного масштабу. Таким чином, п'ятий етап розвитку глобальної цифрової освіти ознаменується тим, що ідея ноосфери стане повністю матеріалізованою реальністю найближчого майбутнього.

Ще однією тенденцією в контексті цього періоду розвитку дистанційної освіти стане її злиття з експертно-аналітичною (рефлексивною) та

консультативно-тьюторською системами. Це призведе до того, що довготривала освіта (successional lifelong learning) буде доповнюватися одночасним навчанням, тобто можливістю отримання освітньої послуги в будь-який момент життя людини при її першому бажанні або вимогі.

Розвиток дистанційної освіти в середньостроковій перспективі (30–50 років) буде зумовлений прогресом у розвитку штучного інтелекту (ШІ), роботизованих та віртуальних мережевих систем (шостий етап формування дистанційної освіти). На їх основі будуть створені освітні програми:

1. Акселератори – це освітні ресурси, які здатні надати необхідні знання та навички, а також розвиток унікальних здібностей та компетенцій за досить короткий проміжок часу (як мінімум менше, ніж звичайні та традиційні програми). Такі програми будуть затребувані особливо для тих, хто з тих чи інших причин відстає від своїх однолітків і колег в темпах навчання. Прототипи програм-акселераторів вже впроваджуються в практику репетиторства. Можливості штучного інтелекту та мережевих ресурсів можуть багаторазово підвищити ефективність такої діяльності.
2. Емулятори – це освітні ресурси, які дозволяють будувати навчальні симулятори, які імітуватимуть добре структуровану діяльність (проектну, пізнавальну, художню тощо) та розвиватимуть складні набори професійних компетенцій.
3. Гейміфікатори – це освітні дистанційні ресурси, побудовані на принципах ігрової та змагальної взаємодії з широкими мотиваційними та інструментальними можливостями для залучення до такого освітнього процесу необмеженої кількості учасників.
4. Тьютори – це освітні дистанційні ресурси з надзвичайно індивідуалізованою та персоналізованою системою онлайн та офлайн підтримки потреб розвитку та навчання всіх суб'єктів освітньої діяльності.
5. Аватари – це освітні ресурси, які дозволяють слухачеві дистанційно входити в життєво-особистий простір студента та проводити з ним заняття

або у вигляді голографічного предмета, або у вигляді робота-наставника віддалено завдяки віртуально-мережевим та 3D-технологіям.

6. Гіпнопеди – це освітні ресурси, що дозволяють студенту в стані віртуального трансу-сну випробувати різні сценарії розвитку подій і репертуарів поведінки і діяльності, спрямованих на вирішення різних проблемних конфліктних ситуацій і підготовку здобувача освіти до найнеймовірніших перипетій професійного та особистого життя.
7. Програмісти – це освітні ресурси, наділені здатністю проектувати і програмувати диференційовані та індивідуальні освітні маршрути для студентів, а також безперервно контролювати, відображати і коригувати (перепрограмувати) їх освітні траєкторії (траєкторії розвитку).

У довгостроковій перспективі (50–100 років) дистанційне навчання впровадить у свою ресурсну базу технотронні засоби психомедіко-генетичної освіти [22–23], коли з'явиться можливість:

- імплантувати мікрочіповані навчальні модулі-програми в нервово-психічні та соматичні структури людини безпосередньо в процесі її життєдіяльності за рахунок нейроінтерфейсів відповідно до її потреб і бажань;
- імплантувати в морфо-психогенетичні структури людини мікрочіповані навчальні модулі-програми прямо при його народженні або навіть в період внутрішньоутробного розвитку, які зможуть самостійно розпаковуватися в міру необхідності в процесі онтогенезу і перетворюватися в необхідні компетенції і здібності.

Створення таких технологій ознаменує сьомий етап розвитку такої дистанційної освіти, як генетико-технотронна. У надрах дистанційної освіти сьомого покоління будуть створені освітні програми: «імплантатори» та «індоктратори». Перший буде спрямований на те, щоб надати людині або андроїду (гібриду людини і робота) якісь специфічні компетенції, а другий допоможе йому отримати цілісну систему метакомпетенцій, що визначають горизонти його особистісних і професійних можливостей для розвитку і творчої самореалізації.

Отож, у світлі всіх вищезазначених напрямів та перспектив розвитку дистанційної освіти виникатимуть супутні ризики та проблеми не лише психолого-педагогічного, а й політико-економічного, соціально-антропологічного, морально-етичного, гуманітарного та культурного характеру. Їх профілактикою та вирішенням мають займатися наступні покоління теоретиків, технологів та практиків майбутньої освіти. Від фундаментальності та успіху їх вирішення залежатиме не лише доля безперервної та дистанційної освіти, а й доля всього людства.

Однак ці кроки ще належить зробити у відносно віддаленому майбутньому, а поки що можна створювати більш-менш безпечні проекти електронної дистанційної освіти, спрямовані на вирішення нагальних наукових та освітніх проблем.

Розвиток сучасних технологій дистанційної освіти на бакалаврських, магістерських та докторських програмах вимагає вирішення актуальних завдань підготовки висококласних фахівців майбутнього. Такі якості можуть бути актуалізовані, сформовані і розвинені в спеціально створеному віртуальному мережевому освітньому середовищі сучасного університету, який є частиною глобалізуючої мережі вищої освіти в нашій країні і в світі.

1.3 Нові ролі педагога в умовах дистанційного навчання

Нинішня ситуація в освіті різниться масштабами та прискоренням технологічних змін в освіті. Цю ситуацію сучасні педагоги характеризують по-різному – дивергентність, катастрофічність, біфуркальність та ін.

Особлива значимість в підготовці генерації людей, спроможних щасливо діяти в отаких умовах, належить освіті. Проте традиційна освіта покликана транслювати «культуру минулого» і, таким чином, готує здобувача освіти до того життя, якого вже немає і ніколи не буде. Навчитися готуватися до нечіткого майбутнього – це задача нинішньої освіти.

Традиційна «індустріальна» модель освіти не забезпечує становлення «людини майбутнього», яка має бути творчою, бачити, формулювати та самостійно вирішувати проблеми, вміти співпрацювати та працювати в команді; повинна бути готовою до безперервної освіти та самозміни [16].

Саме на досягнення таких цілей має бути спрямована діяльність сучасної, тобто змінної школи. Прикладом успішного вирішення вищезазначених завдань може послужити досвід інноваційних багатoproфільних освітніх закладів, які визначають за мету створення умов розвитку творчого потенціалу студентів у сфері особистості та держави.

Цільові програми діяльності розробляються на основі аналізу соціально-економічної ситуації, що змінюється, нормативних документів, актуального стану освітньої ситуації в самому закладі освіти. Виходячи з цього аналізу, основними стратегічними завданнями діяльності закладу є створення освітнього середовища, забезпечення рівних можливостей для здобуття освіти всіма дітьми, розвиток обдарованості та соціальної творчості студентів, підготовка до продовження освіти відповідно до обраної професії. Умовою вирішення цих завдань є підвищення професійного рівня педагогічних кадрів та вибудовування відповідної системи управління закладом, створення колегіальних органів управління, що відображають інтереси всіх учасників освітнього процесу – здобувачів освіти, педагогів та адміністрації.

Безумовно, ключовою особою реалізації змін у школі є вчитель. У зв'язку з цим у програмі розвитку освітнього закладу передбачено побудову сучасної системи підвищення майстерності педагогів та їх трудової мотивації. Система включає: розвиток внутрішньої системи підвищення кваліфікації педагогів через діяльність методичних об'єднань з предметних областей, участь педагогів в управлінні освітнім закладом, роботу творчих проектних груп педагогів, наставництво досвідчених педагогів над молодими.

Починаючи з 2020 р. у реалізації освітніх стратегій закладів освіти раптово виникли обмеження, пов'язані з пандемією і війною в Україні та необхідністю переходу на дистанційне навчання. Про можливості дистанційного навчання в

педагогічній літературі йшлося давно, всі вчителі закладів освіти проходили підвищення кваліфікації в галузі інформаційних технологій та використовували їх у практичній діяльності. У старшій і середній ланках всі школярі мають необхідні гаджети для виходу в інтернет і вільно володіють навичками користувача (І. Воротникова [5]).

Наші дослідження показують, що практично всі учні, починаючи з 2-го класу, перебувають у будь-яких інтернет-спільнотах та соціальних мережах. Однак одна справа – ігри та обмін інформацією, і зовсім інша справа – систематична освіта. Перебудовуватись на новий формат навчання терміново довелося всім – педагогам, учням, їхнім сім'ям та адміністрації освітніх закладів як організатору освітнього процесу.

Ці обставини зажадали від керівників освітньої установи мобільності, готовності взяти відповідальність на себе, здатності організувати ефективну взаємодію адміністративної команди та довести прийняте рішення до логічного завершення.

Науковці Г. Кривчик, С. Лагдан С. [24], О. Кричківська, І. Білоус, А. Дем'янюк [26] вважають, що саме вміння директора «тримати удар» є особистою відповідальністю керівника яке саме вийшло на перший план у нових умовах. Керівнику необхідно щодня збирати та аналізувати дані про дітей та вчителів (з початку пандемії і війни), приймати оперативні рішення, вирішувати питання отримання, встановлення, налаштування комп'ютерного обладнання та забезпечення зручного доступу до баз даних великої кількості користувачів тощо, що потребує злагодженості роботи всієї управлінської команди [10].

Важлива вимога до системи управління в цих умовах – гнучкість, мобільність і хороший зворотний зв'язок, що дозволяє оперативно вносити корективи до прийнятих рішень, змінювати тактику дій внаслідок зміни зовнішніх умов, накопичення досвіду, отримання нової інформації.

Гнучкість системи управління стає особливо значущою в даний час, що характеризується високим рівнем непередбачуваності, невизначеності, в епоху, яку З. Бауман назвав «плинною», коли передбачуваними є лише непередбачувані

зміни [65]. У таких умовах, на думку С. Литвинова, слідувати за цими змінами - означає тупцювати на місці [32]. Розвиток організації потребує наявності «сильної» стратегії, яка дозволяє зберігати напрям руху, незважаючи на зміни навколишнього середовища. Загальний принцип управління у такій системі – сильна стратегія (ядро) та гнучка оболонка (тактика).

Така модель управління характерна для дивергентного середовища, в якому немає і не може бути правильного рішення. Управління у такій системі спрямоване пошук не одного-єдиного вірного рішення, але створення «простору» рішень. І тут важливою є думка Р. Шаран, що характеризує сучасну епоху як конвергентну [71], що вимагає і допускає наявності одного єдиного правильного рішення на основі чітких алгоритмів. Саме гнучкість, мінливість довкілля організації вимагають аналогічної гнучкості управлінської системи.

Наявність такої системи управління в освітніх закладах дозволяє досить ефективно перейти на дистанційне навчання через загрозу пандемії, а тепер і війни. Як тільки необхідність переходу до дистанційного навчання стала реальністю, у весняні канікули (березень 2020 р.) було оперативно розроблено та проведено серію семінарів для всіх педагогів по роботі в рамках різних платформ дистанційного навчання – Zoom, Skype, Discord з практичними заняттями, особливо для тих педагогів, які не мали стійких навичок роботи в інтернет-середовищі. До проведення семінарів залучалися викладачі ІКТ університетів, досвідчені педагоги, а також викладачі своїх закладів освіти. Оперативно були розроблені докладні письмові та відеоінструкції щодо роботи у віддаленому режимі (для дітей, батьків, педагогів) та розміщені на сайті школи, у батьківських чатах, на інших доступних ресурсах.

Була організована система безперервної освіти для педагогів – підтримуючі семінари проводилися постійно, в міру виявлення проблем при організації дистанційного навчання, більшість з яких проводилася у віддаленому режимі. У результаті у вчителів значно розширився арсенал педагогічних технологій; особливо багато нових ресурсів педагоги почали використовувати. Це електронний журнал – інформаційна система автоматизації навчального

процесу – це, перш за все, складання та перевірка тестів, листування з учнями тощо, що значно полегшило роботу педагогів.

Для всіх учасників освітнього процесу (дітей, батьків, вчителів), які зазнають труднощів у дистанційній роботі, здійснювалася адресна допомога – проводились додаткові консультації. За учнями, які мають труднощі у навчанні, закріплювалися наставники у складі педагогів чи учнів, які добре володіють інформаційними технологіями.

Важливою умовою успішності дистанційного навчання є технічне оснащення. Заклади загальної середньої освіти нині активно використовують електронну систему «Е-клас», що дозволило проводити заняття у різних режимах та без обмеження часу й обсягу завдань.

Учням з багатодітних та малозабезпечених сімей були надані планшети, які ними використовувалися при дистанційному навчанні. Таким чином майже всі діти були забезпечені необхідною технікою. Тим не менш, багато учнів, не маючи вдома комп'ютерів з виходом в інтернет, принтерів і сканерів, використовували для зв'язку мобільні телефони. Враховуючи це, педагоги давали різноманітні завдання, щоб здобувачі освіти могли виконувати їх із телефонів або використовували телефон як фотоапарат (сканер) для пересилання відповідей. Тому, за необхідності переходу на дистанційне навчання технічна та організаційна перебудова виявилася значно легшою.

У закладах освіти було запроваджено модульний розклад навчальних занять. Суть цього розкладу полягала в тому, що для кожного предмета, обсяг якого менше чотирьох годин на тиждень був виділений один день для занять. У «модульні» дні проводилися обов'язкові онлайн-уроки з використанням Zoom чи інших освітніх платформ, які передбачають інтерактивну взаємодію тривалістю трохи більше 30 хвилин. В інші години, відведені на даний предмет у навчальному плані, організовувалися самостійна пізнавальна (продуктивна) діяльність учнів, вивчення та відпрацювання навчального матеріалу, групові/індивідуальні завдання, виконання домашніх завдань.

Домашнє завдання рекомендувалося давати так, щоб воно вимагало не більше 20-30 хвилин використання онлайн-ресурсів по одному предмету. Решту матеріалу учні мали відпрацьовувати через самостійні практичні/проектні роботи, самостійну роботу з підручником.

Для організації продуктивної комунікації учасників освітнього процесу були розроблені спеціальні рекомендації для вчителів, учнів та батьків, які пояснюють принципи та порядок організації навчання у дистанційному режимі, порядок атестації учнів; всім дітям було видано логіни та паролі для користування освітніми платформами.

Взаємодія через електронний журнал (тести, повідомлення тощо) рекомендувалося обмежити часом до 12 год. для мінімального навантаження на сервер. Класні керівники постійно вели облік включеності дітей до навчального процесу, виявляли непрацюючих дітей, з'ясовували причини (технічна, від'їзд, хвороба, неорганізованість, лінощі тощо). Спільно з учителями-предметниками вони складали графік індивідуальної роботи з такими учнями. За потреби підключали адміністрацію освітнього закладу для взаємодії з батьками.

Вчителям-предметникам пропонувалося використовувати для автоматичної атестації дитини за чверть участь у міських та інших конкурсах; індивідуальні результати дітей, які навчаються у спортивних, музичних, мистецьких школах; індивідуальні та групові проекти; віртуальні екскурсії тощо.

Вся ця робота сприяла появі нових освітніх результатів та ефектів: дві третини педагогів зазначили, що 75% дітей та їхні сім'ї почали цінувати школу та освіту; 80% – що учні освоїли нові інформаційні ресурси, понад 40% – що учні стали більш самостійними та відповідальними. Таким чином, вимушений перехід до дистанційного навчання та грамотна його організація сприяли тому, що у більшості дітей сформувалися актуальні навички XXI ст., такі необхідні сучасній людині.

Але не технічні складності виявилися найголовнішими. Складніше виявилася психологічна та методична перебудова вчителя: від вчителя потрібно переструктурування навчального матеріалу, зміна співвідношення

інформаційної частини та самостійної роботи учня, зовсім інша система контролю, інше формулювання завдань для самостійної роботи. Це лише деякі складнощі, які відзначали педагоги під час переходу до дистанційного навчання [64, с. 28–34].

Найбільші труднощі були пов'язані з недисциплінованістю окремих студентів та нестачею обладнання в домі здобувачів. У поточному навчальному році дистанційного навчання основні труднощі були зумовлені збільшенням навантаження, пов'язаного з перевіркою робіт учнів, недисциплінованістю окремих учнів та браком обладнання. Характерно, що до цього часу не залишилося вчителів, які слабо володіють технологіями дистанційного навчання. Це говорить про ефективність розробленої та реалізованої нами внутрішньої системи підвищення кваліфікації педагогів.

Психологічно складним виявилася відсутність безпосереднього контакту з дітьми, їх відстрочена реакція на зауваження, їх «відхід» з ефіру під час проведення заняття тощо. Заклади освіти придбали додаткову техніку (графічні планшети) та комп'ютерні програми для проведення уроків на належному рівні. Аналіз змін, що відбулися в організації освітнього процесу дозволяє виділити нові функції або зафіксувати зміну традиційних професійних ролей вчителя. Насамперед, вчителю довелося переструктурувати навчальний матеріал з метою виділення тих самих «ключових» елементів предмета, про які ми говорили раніше; так вчитель освоював роль проєктувальника навчального курсу [5]. Це потребує глибокого знання предмета та методики його викладання.

Далі вчителю довелося виконувати роль організатора навчання:

- проєктувати самостійну навчальну роботу учня,
- освоювати професійні ролі проєктувальника, навігатора знань та фасилітатора, який супроводжує самостійну навчальну діяльність дитини.

При цьому потрібно враховувати різну мотивацію учнів до виконання самостійної роботи, різний рівень їхньої підготовленості та технічної оснащеності. Прийняття та виконання кожним учнем того чи іншого завдання залежать і від сенсу, який учень вкладає в це завдання, і від очікування оцінки, і

від готовності до додаткових зусиль для виконання завдання. Усе це вимагало від вчителів гнучкості, розуміння психологічних особливостей кожного учня.

Крім того, вчителю довелося освоювати функцію сімейного консультанта, який делегує частину своїх педагогічних функцій батькам [11]. Тому що саме батьки значною мірою брали на себе функції безпосереднього організатора навчальної діяльності своєї дитини, що для багатьох виявилось незвичним.

Цей перехід (тобто дії вчителя у новій ролі) допомагає учневі розвивати навчальну самостійність, брати відповідальність за організацію навчання. Крім того, він дозволяє кожному учневі працювати у властивих йому індивідуальних навчальному стилі та темпі, створюючи більш сприятливі умови для навчання [12; 13].

Найбільш серйозні зміни відбулися у реалізації виховної функції вчителя. У традиції школи, виховання – це не лише організація рефлексії на тему етичних цінностей та світогляду, як її називають у рекомендаціях ЮНЕСКО [17, с. 5-12], але перш за все це організація діяльності дітей з реалізації та втілення власних морально-етичних цінностей, освоєння морального досвіду свого народу.

Безумовно, вирішення цих освітніх завдань зажадало актуалізації психологічних знань вчителя, і насамперед – знань у галузі когнітивної психології, психології розвитку, психології комунікації, сімейної психології. Тільки опора на ці знання допомагала вчителю якісно організувати навчальний процес «на відстані».

При цьому яскраво проявилися громадянські якості нашого педагогічного корпусу. Перехід на нову систему навчання багаторазово збільшив обсяг та інтенсивність праці педагога, посилив ризики професійного вигорання [4]. Профілактиці цього сприяла робота адміністрації з підтримки вчителів, організації їхньої продуктивної взаємодії, розвитку взаємодопомоги та наставництва.

Таким чином, система підтримки і безперервної освіти вчителів, що склалася в закладах освіти з 2020 р. по нині, дозволила подолати труднощі раптового переходу до дистанційного навчання. Результати її реалізації

показують готовність педагогів діяти в умовах невизначеності, їх здатність формувати у школярів знання, навички та вміння, необхідні для соціалізації та розвитку людини у сучасну цифрову епоху.

Висновки до першого розділу

Дистанційна освіта особливо активізувалася в останнє десятиліття і в даний час стала невід'ємною частиною освітніх програм більшості навчальних закладів. Певною мірою до цього процесу залучені практично всі наші виші через пандемію COVID-19 та війну в Україні.

Дистанційне навчання допускає одержання якісної вищої освіти та диплом престижного вишу, який інколи розташований достатньо далеко від місця проживання студентів. Учачись дистанційно, здобувач освіти може водночас навчатися в іншій освітній установі (інституті, університеті), наприклад очно, або суміщати вишкіл з діяльністю. Дистанційне навчання природним шляхом «вписується» у традиційні форми освіти, водночас, володіючи рядом особливостей. Принципова особливість дистанційного навчання полягає в тому, що ЗВО гарантують якість освіти відповідно до державних освітніх стандартів, та студенти є розділеними просторово, водночас при цьому студенти та викладачі перебувають у постійній взаємодії, організованій за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

У дистанційному навчанні важко керувати навчальним процесом вручну, як це робиться за традиційно-очної форми. Відстань студента від викладача та асинхронність їх спілкування, наявність нових форм подання навчальної інформації, організації самостійної роботи та тестування слугують визначальними чинниками у такому освітньому процесі.

Аналіз сучасних педагогічних теорій дозволяє зробити висновок, що педагогічною та методологічною базою дистанційного навчання може стати теорія особистісно-орієнтованої освіти. Забезпечити педагогічну ефективність

дистанційного навчання можна за зреалізування не лише відповідних принципів класичної дидактики, а й за впровадження специфічних принципів

В дистанційній освіті добре зарекомендували себе онлайн лекції, вебінари, коворкінг, онлайн-тестування тощо, як більш інноваційні та прогресивні форми, спрямовані на розвиток не лише набору необхідних професійних компетентностей, а й на розвиток метакомпетенцій (інтелектуально-когнітивна, проєктно-дослідницька, рефлексивно-творча, комунікативно-кооперативна та ін.).

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

2.1 Розвиток системи безперервної освіти як фактор підвищення кваліфікації педагогічних працівників

Безперервна освіта в широкому сенсі – історично змінюється, що тягне за собою відповідну переорієнтацію щодо її цілей, функції, складу, появи нових освітніх структур і відповідних соціальних інститутів. На сучасному етапі розвитку освіти слід враховувати безперервність навчання вчителя.

Навчання впродовж життя направлене на постійне вдосконалення знання, уміння та навичок людини, викликані бажанням бути актуальним в існуючому професійному та соціальному середовищі.

Ідея навчання протягом усього життя має давню історію. Вона записана в прислів'ях, що виражають мудрість народів: українська («Вік живи, вік учися»), англійська («Знання, які не поповнюються щодня, зменшуються з кожним днем»), китайська («Не бійся, що знаєш – бійся, що не знаєш») та ін.

Розвиток системи освіти тісно пов'язаний з практичним вирішенням проблеми розвитку і зростання професійної компетентності педагога. Це перш за все, вона повинна проявлятися в подоланні педагогом власних професійних бар'єрів і труднощів при виході з усталеного стереотипу педагогічної діяльності, в освоєнні нових, передових технологій і способів професійної самореалізації; самоактуалізації як набутті здібностей до самонавчання, самоорганізації і саморозвитку.

Отож, підвищення кваліфікації педагогічних працівників є одним з найболючіших і найактуальніших питань у сфері сучасної освіти. Поняття педагогічної кваліфікації нероздільне пов'язане з поняттям компетентності. Учитель її досягає через підвищення компетентності та набуття професіоналізму.

На сучасному етапі розвитку кожного суспільства найважливіша глобальна проблема – це проблема, що стосується безперервної освіти. Вона пов'язана із наступністю освіти. Перш за все – це динамічність світу і соціальний розвиток, прискорення соціально-економічного прогресу, які мають вирішальний вплив як на матеріальну та духовну сторону життя держави в цілому і кожної окремої людини.

На думку науковців (В. Іщенко [19]; С. Куркіна, В. Журавльов [27] та ін.), умовою успіху особи, котра займається безперервною освітою слугує затребуваність знань, отриманих нею в практичній діяльності, її далекоглядні прагнення, що виявляються в розширенні і поглибленні галузі знань з предмету. Самоосвіта сьогодні – це успіх завтра.

Сучасна концепція навчання впродовж життя як система – це новий погляд на освітню практику, що анонсує навчальну, а в певних випадках науково-технологічну діяльність людини як невід'ємну природню частину його способу життя. Вік фахівця, що займається самоосвітньою діяльністю розрахований на всі періоди дорослого життя від 25 років до 65 років. Головною метою безперервної освіти є довічне збагачення творчо-професійно та значущого для суспільства потенціалу особистості.

Специфіка роботи вчителя спонукає його поповнювати свої знання та навички на все життя. Цей процес набуває різних форм.

Основними шляхами підвищення кваліфікації в закладах освіти є:

- участь у науково-методичній роботі закладу;
- сертифікація професорсько-викладацького складу;
- підвищення кваліфікації, творчі семінари;
- дистанційна освіта тощо.

У сучасних освітніх закладах створюються умови, за яких відбувається формування і розвиток особистості педагога, його професійне зростання. Для організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників використовуються різні форми роботи: самоосвіта педагогів, діяльність освітніх центрів, методичні

об'єднання викладачів з наукової роботи, тимчасові творчі групи, майстер-класи, різноманітні конкурси професійної майстерності та ін.

Для реалізації освітнього процесу у системі безперервної освіти технологія дистанційного навчання є найбільш ефективною. Безперечним є те, що дистанційне навчання нині – це освітнє середовище ХХІ ст.

Дистанційне навчання дозволяє, на відміну від традиційних форм:

1. Навчатися зручним способом для самостійного проведення часу в зручному місці і темпі;
2. Паралельно з професійною діяльністю, тобто без відриву від викладацької діяльності;
3. При такому навчанні можна подати заявку до багатьох джерел навчальної інформації (електронні бібліотеки, банки дані, бази знань тощо);
4. Підтримання зв'язку через мережі зв'язку один з одним і з викладачами;
5. Використання новітніх досягнень інформаційно-телекомунікаційних технологій;
6. Отримати рівні можливості до освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я, матеріальне забезпечення та ін.;
7. Займатися індивідуальною програмою, складеною самим слухачем;
8. Мати необмежений особистісний час на навчання;
9. Мати необмежений вибір навчальних дисциплін за бажанням.

Сучасний вчитель сьогодні є постійно у пошуках активних інноваційних технологій, щоб підготувати своїх учнів і зробити їх конкурентоспроможними на ринку професійних послуг, що швидко змінюється. На допомогу в усіх випадках приходить безперервне професійне навчання. Законодавчо закріплено, що педагогу вже через п'ять років необхідно підвищувати власну кваліфікацію, оскільки рівень його професійної компетентності має значно перевищувати базову освіту, здобуту в педагогічних ЗВО.

Освіта – це безперервний процес, спрямований на виховання інтелектуального, морального, культурного розвитку та професійної компетенції усіх членів суспільства. Створення необхідних умов для формування та розвитку

особистості на основі національних та загальнолюдських цінностей – головне завдання освіти. Держава гарантує пріоритетні напрями у розвитку системи освіти, орієнтуючись на рівень розвинених європейських країн. Безперервна освіта має бути пріоритетним напрямом у діяльності педагога.

Система підвищення кваліфікації є гнучкою структурою освіти педагогів, швидко реагує на зміни у педагогічних підходах. Забезпечується та оновлюється професійна методична підтримка та практичний супровід педагогічних інновацій. У цьому виникає необхідність забезпечення її інноваційними формами, засобами, методами. Здійснюється оновлення методологічних знань. Саме система підвищення кваліфікації створює умови самореалізації педагога, розвитку його ключових компетенцій. Тому їх формування має бути завжди орієнтоване на подальший розвиток педагогічної освіти. Відповідно професійна підготовка педагогів має бути не точковою, а системною. Іншими словами, педагогів недоцільно готувати до поточної ситуації у шкільній системі.

Система підвищення кваліфікації є «мостом» до набуття безперервної освіти. Це необхідна сполучна ланка між освітньою практикою та наукою й педагогічною освітою. Зростають вимоги до якісної підготовки педагогів, спрямованих на розвиток у них професійних компетентностей. Говорячи про ступінь володіння компетентністю, ми маємо на увазі професіоналізм, майстерність, кваліфікацію, але провідним компонентом потенціалу особистості є компетентнісний підхід. Завдання, що стосуються компетентності педагогів, полягають у формуванні у свідомості вчителя установок на безперервну освіту незалежно від віку, які дозволяють збільшити тривалість активної професійної діяльності. Тільки постійне самовдосконалення дає можливість кожній людині повніше реалізувати природні нахили та таланти у тій чи іншій сфері. Чергуючи працю та процес самовдосконалення вчителя можна досягти ефективності у професійній діяльності.

Необхідно нині конструювати форми підвищення професійної компетентності, які б розкривали зв'язок між методологією освіти та досвідом педагога. Водночас безперервна освіта для педагога має бути спрямована у

майбутнє – вирішення проблем розвитку суспільства з використанням перспективних професійних знань. Безперервна освіта чи «навчання впродовж усього життя» орієнтує процес навчання на використання методичного потенціалу, розвиток самостійності шляхом дослідницької діяльності. Усі інноваційні підходи перетворюють навчання на модель спілкування у реальному творчому процесі, що передбачає активний обмін знаннями, ідеями, способами діяльності.

Неодмінною вимогою до освітніх систем – ставати вміння вчити вчитися, а для людини – потреба вчитися протягом усього життєвого та професійного циклу. У вжиток освітян увійшла формула «освіта через все життя» та відхід від «освіти на все життя».

Дієвою формою підвищення кваліфікації є проблемне навчання. Сьогодні приділяють особливу увагу інтерактивним методам навчання. Творчі чи проблемні групи створюються для певної професійної проблеми. Результатом можуть бути освітні продукти – методичні рекомендації, структура робочої програми, дидактичний матеріал, план заходу, семінару та ін.

На кожному занятті з використанням інтерактивних методів навчання у системі підвищення кваліфікації викладачу слід визначити мету заняття та формулювати її відповідно до діяльності здобувачів освіти. Формами занять можуть бути семінари, лекції-бесіди, семінари-практикуми, а також відвідування занять із виїздом до закладів загальної середньої освіти. Практична значимість пізнається лише у практичній діяльності вчителя.

Методична підтримка викладачів здійснюється у вигляді передачі педагогічним працівникам досягнень міської, обласної, всеукраїнської педагогічної практики. Такий досвід, що отримують педагоги в процесі підвищення кваліфікації, надає можливість здобувачам освіти формувати свою індивідуальну траєкторію та отримувати ту професійну підготовку, яка потрібна не тільки для професійного, а й особистісного зростання вчителя.

Таким чином Інститути післядипломної педагогічної освіти, що надають освітні послуги з підвищення кваліфікації, мають у своєму розпорядженні

можливість вести систематичне спостереження за професійним зростанням педагога і виявляти методично у їх роботі елементи новизни, що зароджуються в досвіді педагогів.

Залишається проблемою і малокомплектні школи, і інклюзивна освіта та ін. Концептуальне бачення розвитку безперервної освіти можна представити на різних рівнях:

- на рівні особистості. Це професійна самореалізація, самовдосконалення, розвиток функціональної грамотності;
- на рівні суспільства. Це формування соціально-активних освітніх реалій, що стрімко розвивається;
- на рівні держави. Це підготовка кваліфікованих фахівців, здатних впливати на соціально-економічний рівень розвитку країни через конкурентоспроможних випускників.

Для здійснення безперервної освіти потрібно запроваджувати наступні принципи:

- охоплення освітою всього активного життя людини;
- здійснення інтеграції соціуму у викладання навчальних предметами, що вивчаються;
- здійснення навчання у взаємодії з сім'єю, соціальними групами з орієнтацією на якість та гнучкість методик навчання;
- вдосконалення уміння вчитися, розвиток мотивації, підвищена швидкість знань та умінь.

Таким чином система підвищення кваліфікації надає можливість педагогу формувати індивідуальну траєкторію та отримати професійну безперервну освітню підготовку, яка буде потрібна для подальшого фахового зростання. Постійний розвиток самої системи дозволяє забезпечити сприйнятливість освіти до зовнішніх запитів освіти, що безсумнівно позначиться ринку праці.

2.2 Напрямки розвитку сучасного навчання за дистанційної освіти

Безперервна освіта педагогів – це процес професійного розвитку вчителів протягом всього їхнього кар'єрного шляху. Це важливий елемент удосконалення якості освіти та відповідності її потребам у змінювальному суспільстві. Освітні програми для педагогів мають за мету оновлення знань, розвиток професійних навичок, впровадження новітніх методів викладання та стимулювання творчості вчителів.

Основні аспекти безперервної освіти педагогів включають:

1. Актуалізацію знань. Вчителі повинні вдосконалювати свої знання у відповідності до останніх тенденцій у своїй галузі та науці загалом. Тим самим – це важний етап сучасного уроку, який допомагає підготувати як вчителів, так і учнів до роботи, сприйняття нового матеріалу та нагадати здобувачам освіти про раніше вивчені теми. На цьому етапі вчитель спрямовує роботу учнів так, щоб вони пригадали необхідні знання, вміння та навички для сприйняття нової інформації.

Для досягнення цієї мети вчитель повинен враховувати деякі умови:

- Вибрані навчальні завдання повинні забезпечити ті методи роботи, які будуть необхідні дітям при сприйнятті нового матеріалу. У цьому випадку вибирається приблизно 2-3 завдання, щоб увага дітей не розсіювалася.

- Актуалізація знань проводиться протягом 5-7 хв. Цього часу достатньо для досягнення дидактичних завдань цього етапу уроку.

На цьому етапі уроку діти повинні чітко розуміти, навіщо їм вивчати нову тему, які цілі заняття та які знання, уміння та навички їм потрібно володіти для успішного засвоєння нової інформації.

До етапу актуалізації знань включаються такі компоненти:

1. Моделювання навчально-проблемної ситуації, яка веде дітей до питань, які вони будуть вивчати.
2. Формулювання основного навчального завдання, яке потрібно буде вирішити на уроці.

3. Планування навчальної діяльності на уроці, самоаналіз та самоконтроль.

Актуалізацію знань на уроці можна здійснювати певними способами. Це корзина ідей: Даний метод можна використовувати як індивідуально, так і фронтально. Вчитель може дізнатися, що відомо учням про тему, яка буде обговорюватися на занятті. На дошці малюється або прикріплюється макет кошика, в який діти помістять все, що вони знають за обговорюваним питанням. Метод «Так – ні». Цей спосіб допоможе дітям швидше включитися в мисленнєвий процес.

4. Розвиток методології викладання. Педагоги повинні вивчати та впроваджувати нові методи викладання, використовуючи сучасні технології та інноваційні підходи. Методологія викладання – це наука про головні підходи, принципи побудови, форми і способи пізнання та зміни навколишнього світу. В контексті педагогіки, методологія вивчає типи, рівні педагогічних досліджень, аналізує процес навчання й виховання, та розглядає питання прогнозування шляхів розвитку. Методологія викладання має чотири рівні: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і технологічний. Філософія є основою методології, а різні філософські вчення впливають на розвиток методики викладання. Педагоги повинні вивчати та впроваджувати нові методи викладання, використовуючи сучасні технології та інноваційні підходи.

5. Підвищення професійних навичок. Розвиток навичок, таких як робота в команді, комунікація, лідерство, критичне мислення та інші, є важливим елементом безперервної освіти. Підвищення професійної компетентності педагогів є важливим етапом сучасного уроку. Цей процес допомагає підготувати учнів до роботи, сприйняття нового матеріалу та нагадати їм раніше вивчені теми. Для досягнення цієї мети вчителі повинні враховувати деякі умови, до яких належать:

– Основні законодавчі документи. Для підвищення кваліфікації педагогічних працівників важливим документом слугує Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», а також

Положення про атестацію педагогічних працівників та Постанови Кабінету Міністрів України.

- Напрями підвищення кваліфікації. Педагоги мають вибір установ та організацій, які здійснюють підвищення кваліфікації. Залежно від власних потреб і побажань, педагоги можуть обирати зручний формат підвищення кваліфікації.

- Розвиток цифрової компетентності. У сучасних умовах педагоги мають підвищувати власну цифрову компетентність. Для цього існують спеціальні програми та модулі. Важливо, щоб педагоги постійно розвивали свої навички та забезпечували якісну освіту для учнів.

6. Стимулювання творчості. Педагоги повинні навчатися стимулювати творчість учнів та розвивати власні творчі здібності, так як сучасне навчання вимагає від педагогів більш творчого підходу до власної діяльності. Щоб стимулювати творчість учнів та розвивати власні творчі здібності, потрібно, перш за все:

- створити сприятливе освітнє середовище;
- забезпечити в класній кімнаті атмосферу, де учні відчували б свободу вираження своїх ідей, думок;
- підтримувати безоцінкові судження та відкритий діалог з учнями;
- збагачувати педагогічне середовище;
- використовувати нові методи та технології;
- постійно підвищувати свою професійну майстерність;
- використовувати активні та інтерактивні методи роботи;
- впроваджувати в освітній процес ігрові тренінги, презентації та інші форми, що сприяють творчому розвитку.

Тільки творчий педагог може виховати творчу особистість. Розвиток творчого потенціалу педагогів є ключовим завданням для сучасної освіти й сучасного педагога.

7. Ознайомлення з новими технологіями. З урахуванням швидкого розвитку технологій, педагоги повинні вивчати та впроваджувати нові

педагогічні інструменти та технології в навчальний процес. Вчені підтримують думку про необхідність подальшого розвитку самої педагогічної науки, оскільки цифрові технології в сучасному світі треба розглядати не тільки як інструмент навчання, а й новий інструмент створення освітнього середовища з новими можливостями і напрямками застосування [30; 34; 42; 53 та ін.]. Впровадження інноваційних технологій навчання є важливим завданням для педагогів, яке сприяє підвищенню якості освіти та розвитку учнів.

8. Рефлексія та самооцінка. Систематична рефлексія своєї роботи та самооцінка є важливою частиною процесу безперервної освіти. Ці практики допомагають педагогам аналізувати свою роботу, вдосконалювати свої методи та підвищувати якість навчання. Рефлексія дозволяє педагогам осмислювати свої дії, виявляти сильні та слабкі сторони, а самооцінка допомагає оцінювати власні досягнення та визначати напрямки для подальшого розвитку. Важливо, щоб педагоги постійно вдосконалювали свої навички та адаптувалися до змін у сучасному освітньому середовищі. Це сприяє підвищенню якості освіти та розвитку учнів.

Відповідно безперервна освіта педагогів сприяє підвищенню якості освіти, а також підтримує педагогів у їхньому професійному зростанні та адаптації до змін в сучасному світі.

Опишемо кілька аспектів, які можуть бути важливими в контексті безперервної освіти педагогів при дистанційному навчанні:

1. Онлайн-педагогічні методи та інструменти. Педагоги повинні отримати навички використання цифрових платформ для віддаленого навчання, вебінарів, електронних засобів навчання, а також розуміти принципи ефективності онлайн-взаємодії з учнями. З урахуванням швидкого розвитку технологій, педагоги мають вивчати та впроваджувати нові педагогічні інструменти та технології в навчальний процес. Впровадження інноваційних технологій навчання є важливим завданням для педагогів, яке сприяє підвищенню якості освіти та розвитку учнів.

2. Ефективне управління часом. Педагоги повинні навчитися ефективно управляти своїм часом в умовах дистанційного робочого процесу та зберігати баланс між роботою та особистим життям. Управління часом є важливою навичкою для педагогів. Ось деякі поради щодо ефективного управління часом:

- розстановка пріоритетів. Дозволяє визначити, які завдання є найважливішими, і працювати над ними в першу чергу;
- тайм-аудит. Сприяє проведенню аналізу свого часу. Це дозволяє скласти семестровий, тижневий і денний плани; визначити, як витрачається час і де можна зробити зміни;
- розробка завдань. Дозволяє розподілити завдання на менші частини з конкретними часовими рамками. Це допомагає краще організувати свій час;
- визначення стратегії управління часом. Припускає вивчення та впровадження ефективних стратегій, такі як метод Помодоро, матриця Ейзенгауера або техніка «Великий камінь».
- самодисципліна. Дозволяє встановити дедлайни та дотримуватися їх, вчасно виконувати завдання;
- управління часом. Допомогає більш ефективно виконувати свої обов'язки та досягати успіху в навчанні та роботі.

3. Оцінювання результатів та проведення самозвітування. Важливо розробити та впровадити методи оцінювання віддалених навчальних досягнень, а також навчитися звітувати про свою роботу у віртуальному середовищі. Оцінювання педагогічної діяльності є важливим елементом професійного росту вчителів. Розглянемо деякі аспекти цього процесу:

- атестація. Це система заходів, спрямованих на всебічне та комплексне оцінювання педагогічної діяльності. Результати атестації визначають відповідність педагога займаній посаді, присвоюють кваліфікаційні категорії та педагогічні звання.
- підвищення кваліфікації. Педагоги повинні регулярно підвищувати свою кваліфікацію.

- комплексна оцінка. Атестація включає всебічний аналіз освітнього процесу, думку батьків, учнів та колег. Важливо забезпечити об'єктивність цього процесу.

- зворотний зв'язок. Педагоги повинні отримувати зворотний зв'язок щодо своєї роботи, щоб вдосконалювати свої методи та підвищувати якість навчання.

- оцінювання педагогічної діяльності сприяє підвищенню якості освіти та розвитку учнів.

4. Взаємодія з батьками та співпраця. Педагоги повинні розвивати навички віртуальної комунікації для ефективного спілкування з батьками та впровадження інтерактивних засобів співпраці. Взаємодія між вчителем та батьками в рамках педагогіки партнерства є важливим аспектом успішного навчання. До основних ідей цієї педагогіки та способів налагодження співпраці належать:

- партнерські взаємини. Педагогіка партнерства базується на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги. Права та обов'язки учнів, батьків та вчителів чітко формулюються, а головне – усвідомлюються і захищаються. Спільні зусилля спрямовані на досягнення спільної мети;

- актуальність педагогіки партнерства. Ця педагогіка є ключовим компонентом Нової української школи (НУШ). Вона ґрунтується на принципах взаємоповаги, довірливих стосунків, позитивному ставленні та ефективній комунікації. Партнерство допомагає досягти позитивних результатів у навчанні;

- партнерство заради успіху дітей. Засади педагогіки партнерства є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Батьки можуть повною мірою включитися до навчального процесу, спільно визначити траєкторію розвитку дитини та мінімізувати непорозуміння.

Важливими є поради для вчителів:

- а) Підтримуйте регулярне та якісне спілкування з батьками. Це допоможе залучити їх до процесу навчання дитини та покращити освітні результати.

- б) Визначайте спільне бачення розвитку дитини, чітко усвідомлюйте права та обов'язки одне одного.

в) Співпрацюйте оперативно, відстежуючи зміни у поведінці дитини та реагуючи на актуальні виклики.

5. Стресостійкість та саморегуляція. Педагоги повинні вивчати стратегії збереження власного психічного здоров'я в умовах віддаленого робочого процесу та розвивати навички саморегуляції. Стресостійкість та саморегуляція є важливими аспектами для педагогів, особливо в умовах сучасної освіти. Давайте розглянемо ці поняття більш детально. Педагоги часто знаходяться під впливом стресу через високі вимоги, обмежені ресурси та щоденні емоційні витрати. Стресостійкість визначає здатність педагога протистояти стресовим ситуаціям та ефективно вирішувати завдання. Вона включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Стресостійкість допомагає педагогам зберігати ефективність, здоров'я та гармонію.

Саморегуляція – це здатність контролювати свої емоції, дії та реакції в різних ситуаціях. Педагоги повинні вміти самотійно регулювати свої емоції, щоб не допустити вигорання та зберегти ефективність. Саморегуляція включає усвідомлення, планування та вміння впливати на свої дії.

6. Психологічна підтримка учнів. З ростом важливості психологічної підтримки учнів, педагоги повинні отримати навички роботи з учнями в електронному середовищі та надавати психологічну допомогу. Психологічна підтримка є важливим аспектом для педагогів, особливо в умовах сучасної освіти. Вона допомагає вчителям ефективно впоратися зі стресом та забезпечити психологічний комфорт для учнів. Ось деякі способи психологічної підтримки:

- вправа «Розумію». Ця вправа розроблена для вчителів та шкільних психологів. Вона допомагає краще розуміти себе, розпізнавати власні та дитячі емоції, а також стабілізувати себе у критичних моментах.

- практичні вправи-антистрес. Вчителі можуть використовувати вправи, які допоможуть збалансувати психоемоційний стан. Це може включати медитацію, глибоке дихання, фізичну активність та інші методи.

- гарячі лінії та консультування: Вчителі можуть звертатися до психологічної служби за допомогою електронних каналів зв'язку, отримувати

зворотний зв'язок та консультуватися щодо питань, що виникають у процесі навчання.

7. Використання технологій для самоосвіти. Педагоги повинні активно використовувати онлайн-ресурси, вебінари, самостійну роботу з платформами для самоосвіти та спільного навчання з колегами. Самоосвіта для педагогів є надзвичайно важливим аспектом професійного росту. До форм самоосвітньої діяльності вчителів належать:

- Групова самоосвітня робота. Включає ділові ігри, “круглі столи”, роботу творчих груп, професійні тренінги, проблемні семінари та ін.

- Індивідуальна самоосвіта. Вивчення нових програм, підручників, додаткового наукового матеріалу, розв'язання лінгвістичних вправ, організація контрольних та практичних робіт, дослідження.

- Використання технічних засобів навчання та ІКТ. Вивчення та впровадження сучасних технологій у навчальний процес.

- Консультування з більш досвідченими колегами. Обмін досвідом та знаннями.

- Відвідування освітніх сайтів та сайтів вчителів з передовим досвідом. Використання ресурсів Інтернету для самоосвіти.

Важливо самоосвітній діяльності дотримуватися педагогічних принципів, таких як:

- а) Системність. Самоосвіта повинна бути системною та цілеспрямованою.

- б) Діяльність. Самоосвіта повинна бути практично спрямованою.

- в) Мобільність. Зміст самоосвіти повинен відповідати рівню професійної компетентності.

- г) Самореалізація. Самоосвіта сприяє розвитку внутрішніх можливостей та здібностей вчителя.

Значення самоосвіти. Самоосвіта допомагає вчителям удосконалювати свою професійну майстерність, що впливає на авторитет серед учнів, батьків та колег; методичну майстерність та ін.

Важливою є самоосвіта, яка сприяє підвищенню культури праці та розвитку мислення. Самоосвіта – це ключовий інструмент для розвитку педагогічної компетентності та успішної професійної діяльності.

Отож, безперервна освіта педагогів у контексті дистанційного навчання визначається необхідністю адаптації до нових технологій та методів, що відповідають сучасним вимогам до освіти.

2.3 Модель дистанційної взаємодії педагогів під час проходження безперервної освіти у контексті цифрового навчання

Процеси інформатизації та цифровізації освіти, в тому числі системи додаткової професійної освіти, передбачають оволодіння сучасним фахівцем високого рівня загальнокультурних, загальнопрофесійних і професійних компетенцій та постійне підвищення своєї кваліфікації відповідно до змін, що відбуваються в Smart Society (суспільстві знань).

Специфіка мобільно-розподіленого навчання дозволяє зреалізовувати індивідуальні освітні траєкторії залежно від цілей, потреб та професійного дефіциту педагогів в набутті освіти на основі професійного передового досвіду освітян. Платформи дистанційного навчання – один із напрямків, який відповідає сучасним принципам мобільного навчання на основі цифрових технологій.

Інтеграція цифрових ресурсів у реалізацію традиційної системи професійного розвитку передбачає використання дистанційних ресурсів, онлайн-курсів, автоматизованого контролю знань студентів, що забезпечує ефективність та оптимізацію навчання педагогів з різними типами сприйняття.

При цьому зміни зачіпають і саму дидактичну взаємодію. Трьома основними причинами, які утворюють стіну нерозуміння між учителем і учнем, що перешкоджають ефективному навчанню дорослих, є залученість, мотивація і взаємодія між учасниками освітнього процесу. Ці перешкоди проявляються не тільки в процесі навчання, але і на етапі застосування отриманих знань, що, безумовно, позначається на якості виконуваної роботи вчителем та учнем [14].

Не можна не враховувати той факт, що викладач дистанційного курсу, в свою чергу, повинен володіти високим рівнем цифрової грамотності, навичками модератора, вміти орієнтувати учнів у різноманітті цифрового освітнього контенту, володіти методами управління знаннями.

При реалізації програм безперервної професійної освіти дистанційно часто виникають труднощі через недостатньо високу швидкість доступу до мережі Інтернет для учнів вдома та/або в закладі, відсутність веб-камер для онлайн-спілкування, доступність ресурсів електронного навчання з дисциплін та низький рівень цифрової грамотності [12].

Разом з тим, результати теоретичного аналізу свідчать, що поняття дистанційної взаємодії вивчено недостатньо, оскільки більшість робіт розглядають використання цифрових інструментів, а не психолого-педагогічні умови здійснення взаємодії. Якщо говорити про модель дистанційної взаємодії, то більшість авторів розглядають її через призму організації очної взаємодії, або дистанційної взаємодії, тому логічний ланцюжок моделі будується на зовсім іншій площині, тоді як у дистанційному форматі існує низка факторів, які слід враховувати при побудові дистанційної взаємодії в цифровому освітньому середовищі [8].

На основі аналізу педагогічних праць у галузі побудови моделей організації різних видів освіти визначено концептуальні положення дослідження. Нині викладачі виконують значний обсяг роботи та витрачають особистого часу, працюючи в цифровому середовищі та активно використовують різноманітні мережеві комунікації для вирішення професійних завдань. На жаль, вони не повною мірою використовують усі можливості цифрового освітнього середовища як засобу організації дистанційної взаємодії, і це створює певні труднощі [1; 13].

Організація освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації педагогів ґрунтується на принципах андрагогіки, які дозволяють задовольнити потребу вчителів у самоорганізації та залученні до самоосвітнього процесу. Комплексний андрагогічний підхід сприяє ефективній організації навчання з

урахуванням вікових особливостей учнів і, в кінцевому підсумку, підвищує ступінь залученості кожного здобувача освіти, повною мірою розкриваючи важливість індивідуального процесу професійного розвитку.

Врахування андрагогічних принципів в дистанційному навчанні для дорослих спрямоване на підвищення мотивації учнів, зростання пізнавального інтересу, сприяє формуванню активної суб'єктивної позиції в освітній діяльності. Дистанційне навчання дозволяє учням самостійно планувати свою навчальну діяльність, контролювати отримані результати, працювати за індивідуальним планом та рефлексувати діяльність після завершеного навчання залежно від наявних педагогічних дефіцитів та вікових психологічних особливостей (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості психічного розвитку в залежності від віку

Вікова група	Вік	Розумовий розвиток	Вікові новоутворення
Юність	17-21 р.	В юності відбувається формування стійкої самосвідомості і стійкого уявлення про себе: • Юнацький максималізм • Занепокоєння тим, як молода людина виглядає в очах оточуючих, який він • Необхідність знайти професійне покликання, що відповідає набутим навичкам, індивідуальним здібностям та вимогам суспільства	Відкриття свого внутрішнього світу в його індивідуальній цілісності та унікальності: • Збільшується ємність пам'яті, пам'ять стає керованою • Підвищується здатність міркувати, наводити аргументи • Оволодіти техніками перемикання уваги, переважає довільна увага • Формування активного, самостійного, творчого мислення • Центральне психологічне новоутворення
Молодість	22-35 р.	В молодості вперше будується життєва	Усвідомлення своєї індивідуальності,

		стратегія, заснована на відображенні і співвіднесенні своїх індивідуальних здібностей, статусу, віку та індивідуальних особливостей і претензій до вимог суспільства	саморозвиток, прийняття себе: • Рефлексія, вміння аналізувати великий обсяг інформації • Посилений розвиток психічних функцій • Прагнення до контактів з людьми, активна робота в групі • Інтенсивний розвиток пам'яті і мислення
Середній вік	36–45 р.	Всі проблеми вирішуються організаційним шляхом. У цій фазі розвитку багато що залежить від ставлення до себе. Ті, хто не може прийняти себе з усіма своїми сильними і слабкими сторонами, уникнути конфронтації з самим собою, невпинно переслідуючи кар'єру, успіх або задоволення своїх амбіцій, не зможе прийняти іншого, досягнути його справжню людську сутність	На перший план виходить здатність узагальнювати, аналізувати факти і приймати логічні рішення, засновані на інтерпретації фактів і прогнозі • Нова диференціація окремих аспектів інтелекту • Кульмінаційні моменти наукової творчості • Нова диференціація окремих сторін інтелекту і в той же час більш високий рівень його загальної інтеграції
Зрілість	45–60 р.	Очевидне зниження життєвих сил та інтелектуальних здібностей • Усвідомлення авторитету та влади • Схильність людини до порядку • Продовження творчої діяльності та	Зниження життєвого тону більш виражено • Зупинка розвитку, але зміна психологічних характеристик • Зріле інтелектуальне ставлення до життя • Потреба передати життєвий досвід

		професійного зростання (через досвід) • Етап наставництва • Прийняття минулого та готовність взяти на себе лідерство в сьогоденні	• Розкривається більш глибокий творчий потенціал • Продовження професійних і соціальних ролей • Відхід дітей з батьківської сім'ї і пов'язана з цим зміна способу життя • Зміни у фізичному та інтелектуальному розвитку тощо.
--	--	--	---

Водночас, на кожному із зазначених вікових періодів (див. табл.1.1) важливим фактором освітнього зростання є врахування технічних та технологічних можливостей цифровізації освіти, які надає цифрова платформа, на якій планується впроваджувати додаткові програми професійної освіти дистанційно.

В якості основи для проектування моделі дистанційної взаємодії модель дистанційного навчання створюється та використовується на базі електронного освітнього середовища [45].

Нині ефективно розроблені моделі дистанційної взаємодії в організації підвищення кваліфікації в контексті цифрового навчання на основі наявних моделей організації традиційного та дистанційного навчання. Передбачається, що в контексті цифрового навчання педагогічна комунікація виникає не лише на етапі комунікації учасника курсу з викладачем, а й на етапі організації курсу та навчання в цілому [38–39].

У зв'язку з психологічними особливостями дорослої людини, організація дистанційної взаємодії потребує ґрунтовної підготовки до роботи в умовах цифрового навчання як для вчителя, так і для вчителя-слухача для забезпечення успішного навчання в дистанційному форматі.

Розглянемо модель дистанційної взаємодії в контексті цифрового навчання. Основою моделі є цифрове освітнє середовище, оскільки взаємодія може здійснюватися через різні канали комунікації (наприклад, платформи дистанційного навчання, мобільні додатки тощо) у синхронному та асинхронному режимі, які при цьому дозволяють організувати навчання з урахуванням психологічних особливостей сприйняття інформації – візуально, на слух тощо, та психодидактичних особливостей, оскільки в результаті нового підходу до дистанційної взаємодії пріоритетним буде використання психологічних закономірностей розвитку особистості як основи організації освітнього процесу зокрема і освітнього середовища в цілому.

Взаємодія між учасниками освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації відбувається на всіх етапах освітнього процесу, починаючи від побудови уроку і закінчуючи відображенням результатів.

Основним системоутворюючим елементом цієї моделі є цільова складова. Вона полягає в організації дистанційної взаємодії вчителів в умовах цифрового навчання. Мета однакова для всіх учасників освітнього процесу, адже потреба педагогів у підготовці професійної діяльності та досягненні ефективних результатів однакова як з боку вчителя, так і з боку учня.

Крім того, концепція цієї моделі повинна враховувати три основні складові дистанційної взаємодії: структурну, педагогічну та технологічну. Всі складові розглядаються в двох аспектах: з боку вчителя і з боку учня.

Структурна складова моделі побудована на основі загальноприйнятого алгоритму і включає чотири підкомпоненти, при успішній реалізації яких можна досягти запланованого результату: цільову, мотиваційну, діяльнісну, результативну.

– Цільовий підкомпонент розглядається в сукупності взаємозв'язків цілей. Мета вчителя – організувати взаємодію для вдосконалення професійних навичок, а учень засвоює інформацію для вдосконалення власних навичок.

– Мотиваційний підкомпонент відображає рівень зацікавленості в навчанні з усіх предметів. Учитель повинен бути мотивований на виконання поставлених

освітніх завдань та бути зосередженим на вдосконаленні своїх навичок. Студент формує потреби та мотиви навчання для підвищення свого професійного досвіду.

– Діяльнісний підкомпонент структурного компонента відповідає за розвиток продуктивного процесу навчання. Учитель визначає зміст та організацію майбутніх занять з урахуванням дистанційної взаємодії, а учень – фокусується на виконанні поставлених завдань та виявляє можливі труднощі в процесі віддаленої взаємодії.

– Ефективна підкомпонента дистанційної взаємодії узагальнює всі підкомпоненти і включає в себе як оцінку результатів, так і етап рефлексії. Учитель акцентує увагу на цільовій стороні своєї діяльності, тобто оцінює організацію дистанційної взаємодії, а учень оцінює і розмірковує над даною взаємодією.

Наступною обов'язковою складовою моделі, яка потрібна для коректної дистанційної взаємодії, є педагогічна складова. Науковці виділяють три основні умови здійснення дистанційної взаємодії: організаційна, психологічна, педагогічна, дидактична [33; 44; 55].

Організаційні умови є ключовим фактором підтримки та супроводу реалізації всіх педагогічних умов разом (як єдине ціле), тобто їх можна розглядати як єдиний простір у контексті цифрового освітнього середовища. Під організаційними умовами розуміють характеристику єдиної системи, що відображає сукупність потенційних можливостей цифрового освітнього середовища, реалізація якої дозволить створити структурований освітній простір для вирішення освітніх завдань. Оскільки організаційні умови однакові, будемо вважати, що поєднання цих умов є однаковим як для вчителя, так і для учня і включає в себе вибір інструментів для спільної роботи, вибір єдиного часу для виконання тих чи інших завдань, інтеграцію цифрового освітнього середовища в освітній процес.

За складом психолого-педагогічні умови можна поділити на внутрішні (суб'єктивні, формують особистісно-психологічний розвиток інтелекту) і

зовнішні (об'єктивні, тобто складаються із зовнішніх чинників, що сприяють організації та стимулюванню освітнього процесу).

Психологічні аспекти характеризують процес навчання не тільки з точки зору особистісних особливостей учня, а й з точки зору життєвого їх досвіду, який може бути застосований в умовах дистанційної взаємодії.

Дидактичні умови – це обставини, які можна розглядати як результат підбору, оформлення і застосування елементів змісту, форм, методів і засобів навчання, що сприяють ефективному вирішенню поставлених завдань [15].

Цінність всього тренінгу може бути значною лише в тому випадку, якщо навчання ґрунтується на інтерпретації всього життєвого досвіду та його співвіднесенні з поставленою метою та завданнями, взаємозв'язку між змістом та реалізацією того чи іншого варіативного компонента курсу, що дозволяє перенести отриманий досвід у реальні умови та з можливістю застосування його складової у подальшому навчанні та професійній діяльності. Що стосується дистанційної взаємодії, то можна застосувати дидактичну умову як передачу життєвого досвіду для формування потреби в спілкуванні і реалізації взаємодії на етапі технологічного її застосування.

Технологічна складова є технологією дистанційного навчання і реалізує всі її складові. У моделі дистанційної взаємодії виокремлено два аспекти дистанційної взаємодії між учасниками освітнього процесу: створення освітнього середовища (розробка та презентація навчальних матеріалів) та самостійне раціональне управління часовими ресурсами (самоменеджмент та взаємоуправління на етапі спільної діяльності).

У результуючій складовій ми бачимо, що дистанційна взаємодія є взаємно спрямованою і працює як від викладача до учня, так і у зворотному напрямку. Результатом є готовність суб'єктів освітнього процесу до зворотного зв'язку в умовах цифрового навчання, кореляція з нормами моралі та цифрової комунікації, прагнення до самооцінки, до аналізу власної діяльності та досягнення результатів дистанційної взаємодії при організації підвищення кваліфікації в контексті цифрового навчання.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасні професійні стандарти вимагають від викладачів все більшої кількості цифрових навичок, які сприяють безперервному професійному розвитку. Дистанційна взаємодія в умовах дистанційного навчання відкриває абсолютно нові перспективи для роботи всіх суб'єктів освітнього процесу і не обмежує можливості якимось конкретним навчальним середовищем.

Висновки до другого розділу

У ХХІ ст. концепція навчання впродовж життя набула ключового значення. Це відповідь на виклик, які стоять перед кожним суспільством, так як світ, а відтак освіта загалом, змінюється досить швидко. Необхідність «відновлення» виховання, навчання або перепідготовка виникають щоразу, коли людина стикається з нововведеннями, що з'являються в її професійному або особистому житті.

Дистанційна освіта позитивно впливає на особистість, оскільки підвищує творчий та інтелектуальний потенціал здобувача й сприяє його самоорганізації, прагненню до знань, вмінню взаємодіяти з комп'ютерної техніки та самостійно приймати відповідальні рішення. Якість дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання освіти, але поліпшується за рахунок залучення видатних професіоналів у царині освіти – професорсько-викладацького складу та використання кращих в освітньому процесі навчально-методичних публікацій та контрольних тестів з дисциплін.

Підвищення кваліфікації дозволяє збирати педагогів з різних регіонів й сприяє поширенню обміну новими ідеями, методичними знахідками. Знову ж таки, відповідаючи на запитання часу Інститути ведуть спільні проекти, дослідницьку діяльність.

Варіативні цифрові технології відкривають широкі можливості для системи професійного розвитку педагогів. Різноманіття освіти, відкритість інформації дозволяє запропонувати кожному викладачеві свій вектор додаткової

освіти. Діджиталізація освіти тягне за собою збільшення обсягу інформації, з'являються нові цифрові освітні інструменти, якими має оволодіти сучасний учитель. Виходячи з цих запитів, необхідно вдосконалювати форми, методи і прийоми навчання при реалізації програм додаткової професійної освіти.

На основі розробленої моделі дистанційної взаємодії в контексті цифрового навчання технологія реалізації моделі дистанційної взаємодії в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників є дуже важливою. Для ефективної підготовки вчителів до організації дистанційної взаємодії в системі дистанційного навчання на основі цифровізації освіти необхідно забезпечити педагогічний супровід дистанційної діяльності вчителів-здобувачів освіти в цифровому освітньому середовищі та дистанційну взаємодію на всіх етапах впровадження навчання.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІВ

3.1 Експериментальне дослідження на вивчення особливостей діяльності педагога в умовах дистанційного навчання

Актуальність запровадження дистанційного навчання у освітній процес визначила напрями сучасних досліджень. Питання організації безперервної освіти, технологічного, технічного та дидактичного забезпечення дистанційного навчання у сфері вищої освіти проаналізовано у працях багатьох учених.

На базі кафедри освітології і педагогіки було організовано соціологічне дослідження щодо виявлення особливостей педагогічної діяльності в умовах дистанційного навчання. У ньому брали участь 9 викладачів та 24 студенти магістратури другого року навчання спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (ОПП Управління закладами освіти), які здійснювали підготовку здобувачів освіти та навчалися з використанням дистанційних освітніх технологій.

В рамках організованого дослідження було проведено анкетування щодо наявності або відсутності знань у педагогів про дистанційне навчання, а також уточнювалася інформація про діяльність викладача в умовах дистанційного навчання.

У ході анкетування зазначено, що викладачі добре розбираються в сутності дистанційного навчання, 82% опитаних готові поринути у педагогічну діяльність, де існуватиме ще один посередник – комп'ютер.

Тільки 93% викладачів оцінюють свої знання про дистанційне навчання як достатні для того, щоб професійно, психологічно та технічно займатися нею, 7% респондентів мають приблизні знання про діяльність викладача в умовах дистанційного навчання і не було жодного викладача, котрий би не мав уявлення про те, як здійснюється педагогічний процес, опосередкований територіальною віддаленістю педагога та студента.

У межах цього дослідження було з'ясовано, з якими проблемами стикаються педагоги за умов дистанційної освіти. Так, 15% опитаних наголосили, що мають труднощі при організації процесу дистанційного навчання.

Занурення в нове освітнє середовище, що вимагає наявності певних знань і умінь в сфері дистанційного навчання, дезорієнтовує педагога. Виходом із ситуації може стати проходження короткострокового навчання з підготовки фахівця до роботи в нових умовах. Аналіз змісту подібних курсів свідчить про те, що їх зміст має включати питання особистісної та теоретичної підготовки педагога.

На запитання «Чи володієте Ви методами психологічного впливу, спрямованими на організацію та підтримку діяльності студентів у системі дистанційного навчання». 88% респондентів заявили про вміння використовувати різні методи організації діяльності студентів за рахунок наявних знань та умінь, отриманих за роки роботи за «традиційною схемою».

В рамках дослідження проводилося опитування 11 студентів, які навчаються за індивідуальним графіком та в основному в умовах дистанційного навчання. Студентам були задані такі питання:

1. Чи мали ви достатнє уявлення про дистанційне навчання?
2. Чи відповідають ваші початкові очікування дистанційному навчанню?
3. Чи ви відчуваєте труднощі при навчанні в умовах дистанційного навчання?
4. Як ви оцінюєте технічну сторону супроводу курсів?

Результати опитування показали, що 90% опитаних студентів мали початкові уявлення про особливості навчання в умовах дистанційного навчання, у 6% респондентів очікування якості та комфортності не були виправдані. Серед 4% студентів переважають ті, хто не зміг розібратися в системі дистанційного навчання.

Здійснюючи педагогічну діяльність, кожен викладач, незалежно від досвіду роботи, розраховує на певний зворотний зв'язок. В умовах

дистанційного навчання можливість взаємодіяти безпосередньо відсутня, і, як правило, зводиться до листування та викладу у письмовому вигляді інформації. У цьому полягає ще одна особливість дистанційного навчання – асинхронний тип спілкування, що дозволяє передавати та отримувати дані у зручний час для кожного учасника процесу, незалежно один від одного. У межах цього дослідження уточнювалося ставлення викладачів та студентів до того, як здійснюється процес комунікації. 88% опитаних педагогів наголосили на зручності «відкладеного» спілкування зі студентами, пояснивши це відсутністю потрібної кількості робочого часу для перевірки та виявлення свого відношення за тими видами активності, що передбачені навчальним планом.

Виявлені особливості діяльності педагога в умовах дистанційного навчання дозволили визначити основні моменти, якими можна оцінювати зміст підготовки викладачів для роботи в умовах дистанційного навчання. Професійна підготовка педагогів була здійснена на курсах підвищення кваліфікації (в межах університету), які освоювали програму «Розробка курсів дистанційного навчання». Варто зазначити, що сучасному педагогові не складно знайти програму підвищення кваліфікації на просторах Інтернету.

Таким чином, педагоги, якому необхідно отримати спеціальну підготовку в галузі дистанційної освіти, спочатку мають пройти навчання, опосередковане комп'ютером. Зміст курсу «Розробка курсів дистанційного навчання» носить конкретний предметний характер і розкриває питання, пов'язані з технічною організацією дистанційного навчання. Насамперед йдеться про спеціальну підготовку, яка забезпечить розробку сучасних дистанційних курсів та якісне їх ведення з використанням активних методів навчання. У рамках подібного курсу слухачі опановують основні принципи створення дистанційного курсу, тобто він є практико-орієнтованим. З'ясовано, що у програмі наголошується на ІКТ компетентність педагога. Докладно розглядається інформаційне освітнє середовище в умовах дистанційного навчання, сучасні електронні освітні ресурси та основи роботи у дистанційному освітньому середовищі Moodle.

Варто зазначити, що дистанційне навчання – це не лише взаємодія з комп'ютером, а тріада «педагог – комп'ютер – студент». Це важливо враховувати під час створення подібних курсів.

Особливо цінними у програмі є теми «Викладач у системі дистанційного навчання», «Структура та зміст діяльності викладача в умовах дистанційного навчання: досвід ефективної взаємодії» та ін.

Численні курси підготовки викладачів до роботи в умовах дистанційного навчання не торкаються дуже важливого аспекту, що стосується певної фобії, пов'язаної з роботою з відеокамерою.

Боязнь громадського виступу з відеокамерою – істотна особливість діяльності педагога за умов дистанційного навчання. Відеокамера, будучи основним засобом передачі інформації, змушує перебувати в заціпенінні понад 20% опитаних педагогів. Лише 83% респондентів ближче до кінця виступу відчують ефект певної спокуси з аудиторією, 7% респондентів ніколи не мали труднощів з цього питання.

У рамках нашого дослідження було проведено експеримент, у якому взяли участь 9 педагогів, що навчають студентів у межах дистанційного навчання. Група досліджуваних вийшла досить неоднорідною: вікові рамки від 35 років до 56 років, досвід роботи в умовах дистанційного навчання до 3 років, специфіка предметів, що викладається викладачами – освітні, педагогічні науки.

Мета експерименту полягала у підборі спеціальних вправ та рекомендацій, використовуючи які викладач зможе подолати страх та заціпеніння перед камерою.

Перший блок вправ дозволив зняти тривожність та визначити природу фобії. Спільно з психологом були створені спеціальні рекомендації при роботі з веб-камерою, що включають елементи аутотренінгу.

Другий блок вправ спрямований на розробку голосу та покращення дикції («Тихіше-голосніше» та ін.).

Третій блок містить вправи, що сприяють розвитку монологічного та діалогічного мовлення («Переказ», «Продавець», «Думки вголос» та ін.).

Психологічний настрій на співпрацю з камерою розкривається в четвертому блоці вправ. Вправа «Сліпа запис» сприяє виробленню звички роботи з камерою.

Протягом усього експерименту випробувані крок за кроком освоювали рекомендації та блоки вправ. Після закінчення було проведено опитування, що дозволило з'ясувати ефективність представленого блоку вправ. Одним із питань було: «Чи відчуваєте Ви труднощі при роботі з відеокамерою в умовах дистанційного навчання? Якщо ТАК, то які? Порівняльні результати опитування відображені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Порівняльні результати опитування до та після
проведення блоку вправ**

№ п/п	Варіанти відповідей, запропоновані респондентами	Результати опитування до проходження вправ (к-сть осіб)	Результати опитування після проходження вправ (к-сть осіб)
1.	Не маю труднощів при роботі з відеокамерою	7	9
2.	Випробовую складність на початку роботи, але потім включаюся і, ближче до завершення, можу відзначити покращення, забуваю, що були якісь проблеми	6	9
3.	Відчуваю страх перед відеокамерою, не можу зібратися з думками, гублюся в тексті, здійснюю тривалі звукові паузи, вживаю слова-паразити	3	1

Данні опитування свідчать про те, що блок вправ має доведену ефективність при вирішенні проблеми виникнення почуття страху при роботі з відеокамерою. Цей блок вправ доцільно практикувати з періодичністю, залежно від того, наскільки гостро стоїть питання про труднощі роботи з відеокамерою в умовах дистанційної освіти.

Таким чином, проведений експеримент дозволив зробити висновки, що до курсів підготовки педагогів до роботи в умовах дистанційного навчання слід включати блок вправ та рекомендацій для психологічної підготовки до роботи з відеокамерою.

Отримані в ході експерименту дані підтверджують складність та неоднозначність процесу взаємодії у системі дистанційного навчання, а розроблені вправи та рекомендації сприяють подоланню почуття страху викладачів під час роботи з відеокамерою. Дані експерименту підтверджують необхідність роботи у цьому напрямі.

3.2 Роль безперервної освіти та рекомендації щодо навчання впродовж життя

У сучасному світі потрібно щодня вдосконалюватися, щоб досягти успіху. Навчання не закінчується на сертифікаті чи дипломі – це процес, який триває все життя. Багато сучасних професій вимагають уміння вдосконалювати свої знання та навички, стежити за новітніми дослідженнями, новими розробками та проривами у сфері освіти. Концепція навчання впродовж усього життя полягає в тому, щоб продовжувати розвиватися після закінчення навчання, як у професійному, так і в особистому плані, оскільки отримані знання швидко стають старими.

Нині важливими є закони навчання здобувачів освіти протягом усього життя. Саме вони допомагають оптимізувати мислення та сприяють урізноманітнити різні форми навчання. До них належать:

1. б

Звичку вчитися потрібно виробляти впродовж усього життя. Тому для того, щоб все життя прагнути до знань без втоми і ліні, потрібно змінити своє мислення і ставлення до процесу навчання. Зокрема, сприйняття процесу навчання. У цьому напрямку навчання важливо дотримуватися здобувачам окремих рекомендацій.

Рекомендації, що сприяють навчанню впродовж життя

Порада 1. Будьте допитливими

Не сприймайте нічого як належне. Ставте запитання, шукайте нових вражень і приймайте виклики, які підкидає вам доля. Зламаний чайник можна відправити на смітник, а можна вивчити його пристрій і спробувати полагодити. Хіба це не науковий виклик?

Будьте відкриті до всього нового!

Порада 2. Керуйте своєю інформацією

Існують сотні джерел знань. Ваше завдання – навчитися фільтрувати інформацію, а також швидко її структурувати. Для останніх чудово підходять ментальні карти.

Порада 3. Оптимізуйте свій навчальний процес

Щоб швидко та ефективно навчитися потрібно:

- писати нотатки,
- використовувати різні техніки;
- вести здоровий спосіб життя.

Порада 4. Відстежуйте свій прогрес

При безперервному навчанні легко втратити мотивацію. Пам'ятайте, що результат не завжди помітний відразу.

Тому корисно щовечора ставити собі запитання на кшталт таких:

- Чим саме я займався сьогодні на тренуванні?
- Які знання я здобув сьогодні?
- Як я застосував свої знання сьогодні?
- Що я можу покращити завтра, щоб стати трішки кращим?

Відповівши, ви зможете зважити свій прогрес і побудувати плани на майбутнє.

Однак при усьому цьому мають місце певні виклики безперервної освіти. При всій очевидній необхідності, навчання впродовж життя поки що не дуже популярне. Основними його труднощами є:

1. Брак часу і втома на роботі. Не всі готові витратити час на додаткові курси та навчальні матеріали після повноцінного робочого дня замість заслуженого відпочинку, особливо якщо все-таки є необхідність зайнятися домашніми справами і дітьми.

2. Немоżliвість створити власну програму навчання протягом усього життя. У школах та інститутах дають знання, але не вчать вчитися, і в результаті дорослій людині складно змусити себе вчитися без зовнішніх стимулів, оцінок і тестів, не розуміючи, що значить «вчитися для себе».

3. Брак грошей. Більшість повноцінних навчальних курсів коштують чималих грошей, адже на їх створення потрібні великі людські ресурси. Однак завжди є можливість пошукати безкоштовні заняття, лекції та книги.

4. Занадто багато курсів на вибір. Сфера онлайн-освіти перенасичена неймовірною кількістю курсів від найрізноманітніших викладачів, і не завжди зрозуміло, як зробити правильний вибір. Радимо звернути увагу на великі освітні платформи, які працюють не один рік і уважно вивчити відгуки. Навчання протягом усього життя вимагає вдумливого підходу.

Висновки до третього розділу

На базі кафедри освітології і педагогіки було організовано соціологічне дослідження щодо виявлення особливостей педагогічної діяльності в умовах дистанційного навчання. У ньому брали участь 9 викладачів та 24 студенти магістратури другого року навчання спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (ОПП Управління закладами освіти), які здійснювали підготовку здобувачів освіти та навчалися з використанням дистанційних освітніх технологій.

В рамках організованого дослідження було проведено анкетування щодо наявності або відсутності знань у педагогів про дистанційне навчання, а також

уточнювалася інформація про діяльність викладача в умовах дистанційного навчання.

Аналіз програм підготовки педагогів до роботи в умовах дистанційного навчання дозволив зробити висновок, що основними питаннями у змісті курсів є технічні питання організації процесу навчання та методична складова. Наш досвід показує, що особливої уваги вимагає психологічна підготовка самого педагога до роботи в умовах, опосередкованих дистанцією.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Безперервна освіта педагогів в умовах дистанційного навчання – це актуальна тема, особливо в наш час, коли освітні процеси зазнають значних змін. В умовах безперервної освіти відбувається:

1. Зміна ролі педагога в умовах дистанційного навчання, а саме при переході від традиційної очної форми навчання до дистанційної. Науковці звертають увагу на стратегічне управління навчанням, професійні ролі вчителів, а також взаємодію з учнями та їхніми сім'ями.

2. Безперервна педагогічна освіта як один із важливих засобів реалізації особистісно-орієнтованої парадигми педагогічної освіти. Вона включає наступність всіх ступенів професійно-педагогічної підготовки та підвищення кваліфікації, а також оновлення системи освіти відповідно до мінливих умов життя.

3. Технології дистанційного навчання пов'язані із використанням інтернет-технологій, що відкриває великі можливості для ефективної реалізації особистісно орієнтованого навчання. Це дозволяє вчителям адаптуватися до нових ролей та функцій.

4. Взаємодія між викладачем та слухачем. Важливими аспектами успішного дистанційного навчання є залучення, мотивація та взаємодія між учасниками освітнього процесу.

Метою дистанційної освіти є надання педагогам можливості освоєння різного роду освітніх програм. Дистанційне навчання – це форма навчання, поряд з денною та заочною формами навчання, в яких у навчальний процес використовує кращі традиційні та інноваційні методи, засоби і форми навчання, на основі комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Відбувається переважання індивідуальних форм навчання у діалозі з комп'ютером та колективних форм у форматі віддаленого освоєння знань та спілкування між усіма учасниками.

За допомогою технологічної складової можна оцінити результати дистанційної взаємодії, навички оволодіння різноманітними комунікаціями

(наприклад, комп'ютерно-опосередкованими) та навички підбору технічних засобів навчання (у тому числі ресурсів) для продуктивної співпраці в межах навчальної дисципліни.

На базі кафедри освітології і педагогіки проводилося дослідження на виявлення особливостей педагогічної діяльності в умовах дистанційного навчання за участі 9 викладачів та 24 студентів магістратури другого року навчання спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (ОПП Управління закладами освіти), які навчалися з використанням дистанційних освітніх технологій. В межах організованого дослідження було проведено анкетування щодо наявності або відсутності знань у педагогів про дистанційне навчання, а також уточнювалася інформація про діяльність викладача в умовах дистанційного навчання.

Загалом дистанційне навчання надає педагогам нові можливості та виклики. Постійна самоосвіта та адаптація до змін – ключові фактори для успішної роботи в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Биков В. Ю. Технологія створення дистанційного курсу / В. Ю. Биков, В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко та ін. К., 2008. 324 с.

1. Биков В. Ю., Гриценчук О. О., Жук Ю. О. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології : кол. монографія. Київ : Атіка. 2015. С. 77–140.

2. Братко М. В. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 135. С. 67–72.

3. Васюта О. І. Дистанційне навчання у закладах вищої освіти під час пандемії: сучасні виклики та інновації. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, 2021. № 11. С. 11-16. DOI: 10.5281/zenodo.4515148. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Vasiuta-O.pdf>

4. Воротникова І. П. Умови формування цифрової компетентності вчителя у післядипломній освіті. Open educational e-environment of modern University. 2019. №6. С. 101–118.

5. Всеукраїнська школа онлайн. URL : <https://lms.e-school.net.ua/>

6. Герасименко І. В. Використання технологій дистанційного навчання в підготовці майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук. Інформаційні технології і засоби навчання. 2014. №3(41) URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view>.

7. Гребеник І. С. Формування цифрової компетентності керівників навчальних закладів. Open educational e-environment of modern University. 2019. №6. С. 17–25.

8. Дистанційна освіта. URL: [https:// mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita](https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita)

9. Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи: матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів

факультету управління фінансами та бізнесу (2021, 28 квіт.). Львів: ФУФБ Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка.

10. Дистанційне навчання. URL : <http://dist.krok.edu.ua>.
11. Дистанційне навчання: досвід отримано, висновки зроблено. URL: https://dut.edu.ua/ua/news-1-558-9399-distanciynе-navchannya-dosvid-otrimano-visnovki-zrobleno_kafedra-dokumentoznavstva
12. Довідник навчальних закладів. URL : <https://abiturients.info/uk>.
13. Заболоцький А. Ю. Сучасний стан дистанційного навчання у ВНЗ України. Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. А. Нобеля. «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2016. № 2 (12). С. 19–23.
14. Зінченко В. М., Осадчук Н. П., Терещук В. І. Дистанційна освіта у професійній підготовці науково-педагогічних працівників ЗВО в умовах воєнних реалій. Академічні візії, 2023. №15. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/109>
15. Іванова С. В. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної педагогічної освіти Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки, 2010. Вип. 52.
16. Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (20-21квітня 2021року, м. Суми). Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2021. 304 с.
17. Ісаєва О., Шайнер Г. Дистанційне навчання студентів-медиків у кризових умовах. Молодь і ринок. 2022. №3-4(201-202). С. 49–53.
18. Іщенко В. С. Педагогічні умови формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. Народна освіта. 2017. № 3. С. 27–33.
19. Кобченко І. Козубай І. Дистанційна освіта: нова парадигма здобуття знань. Матеріали конференцій МЦНД, (07.10.2022; Суми, Україна). 2022. С. 65-66.

20. Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. №167-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

21. Крамаренко І. С., Корнішева Т. Л., Сілютіна І. О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. Перспективи та інновації науки. 2022. №4(9). С. 192–205.

22. Кремень В. Г., Биков В. Ю., Литвинова С. Г., Ляшенко О. І., Пінчук О. П. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 18-19 листопада 2022 р. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>

23. Кривчик Г. Г., Лагдан С. П. Дистанційне навчання: вимушена необхідність чи нагода для вдосконалення навчального процесу // Grail of Science. Periodical Scientific Journal. 2022. № 22. С. 229-235. DOI 10.36074/grail-of-science. URL: archive.journal-grail.science/index.php/27103056/issue/view/.

24. Кривчик Г. Г., Лагдан С. П. Суб'єктивні міркування стосовно занять ONLINE // MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE. Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Рр. 848–852. URL : sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-28-30.11.2022.pdf

25. Кричківська О., Білоус І., Дем'янчук А. Дистанційна освіта в надзвичайних умовах та кризових ситуаціях. Перспективи та інновації науки, 2022. №8(13). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8\(13\)-99-108](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8(13)-99-108)

26. Куркіна С., Журавльов В. Дистанційне навчання як складова освітніх реформ в Україні. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. №5(109). С. 60–71.

27. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія. Харків.: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.

28. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання. Умови застосування. Дистанційний курс. 3-є вид. Харків : НТУ «ХПІ». Торсінг. 2002. 320 с.

29. Кучеренко Н. Дистанційне навчання як виклик сучасної університетської освіти: філософсько-правовий вимір. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2018. № 906. С. 34–40. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2018_20_8.

30. Литвинова С. Г. Етапи, методологічні підходи та принципи розвитку хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу. Комп'ютер у школі та сім'ї, 2014. № 4 (116). С. 5–11.

31. Литвинова С. Г. Методика проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу на рівні керівника. Комп'ютер у школі та сім'ї, 2015. № 2 (122). С. 5-11

32. Лісовенко В., Кривчик Г. Дистанційна освіта на погляд пересічного студента. *Матеріали конференцій МНЛ*, (3 березня 2023 р., м. Херсон), 2023. С. 165–168.

33. Лучанінова О. Дистанційне навчання студентів в умовах війни: латентна сила мета навичок. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика». Серія «Педагогіка». 2022. Вип. 13(25). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/460/400>

34. Мала І. Б. Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. №2 (66). С. 132–151.

35. Миронов Ю. Б., Миронова М. І. (2021). Переваги та недоліки дистанційного навчання. URL: kerivnyk.info/perevahy-ta-nedoliky-dystantsinoho-navchannya.

36. Морзе Н. В., Вембер В. П., Гладун М. А. 3D картування цифрової компетентності в системі освіти України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. №2. С. 28-42.

37. Морзе Н. В., Глазунова О. Г. Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання. Інформаційні технології в освіті. 2009. № 4. С. 63–75.

38. Назаренко Ю., Когут І., Жерьобкіна Т. Освіта і війна в Україні (24 лютого – 1 квітня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/>

39. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

40. Науменко С. О. Психолого-педагогічні засади та практичний досвід створення дистанційного курсу. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2010. № 7. С. 66–69.

41. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. У чужих стінах: як долають проблеми переміщені університети. URL: <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety/>

42. Овчарук О. Цифрова компетентність учителя: міжнародні тенденції та рамки. Нова педагогічна думка. 2019. №4. С. 52–55.

43. Огієнко О. І. Дистанційна педагогічна освіта: зарубіжний і вітчизняний досвід. Методичні рекомендації. URL: http://ipood.com.ua/data/NDR/Information_technology/2012_Ogienko_recomend.pdf

44. Освіта як провідник: як українські вчителі використовують Classtime під час війни (2022). URL: classtime.com/blog/nabchannya-pid-chas-viyny/.

45. Освіта. Стратегія України 2030. URL : <https://www.slideshare.net/UIFuture/2030-148758034>

46. Освітній портал : Дистанційна освіта в сучасній освітній діяльності. URL : http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/17337/1/konferencija_.pdf.

47. Освітній портал. URL : <https://lib.if.ua/publish2008/1217424966.html>.

48. Положення про Єдиний державний веб-портал цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта», затверджене Постановою КМУ від 10 березня 2021 р. №184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF#Text>

49. Пріоритетні напрями наукових досліджень НАПН України за 2018-2020 pp. URL : <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1315/>.

50. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України №446 від 25.04.2013 р. від 16.10.2020.

51. Рамка цифрової компетентності Dig Comp 2.1 (2017). URL : <http://dystosvita.blogspot.com/2018/02/digcomp-2017.html>

52. Романовський О. Г., Квасник О. В., Мороз В. М., Підбуцька Н. В., Резнік С. М., Черкашин А. І., Шаполова В. В. Фактори розвитку та напрями вдосконалення дистанційної форми навчання в системі вищої освіти України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Том 74, №6. С. 20–42.

53. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Генеза, 2002. 368 с.

54. Смутьсон М. Л. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 240 с.

55. Сосницька Н., Глікман С. Студентоцентризований підхід до професійної освіти в умовах сталого розвитку суспільства. Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки. 2017. № 1. С. 377–381.

56. Спірін О. М., Лупаренко Л. А. Досвід використання програмної платформи Open Journal Systems для інформаційно-комунікаційної підтримки науково-освітньої діяльності. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 61. Вип. 5. С. 196–218. URL : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi>.

57. Стеценко Н. Проблеми організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти в умовах карантину. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/152-2.pdf>

58. Стукало Н. Надзвичайне віддалене навчання VS онлайн освіта. URL: <https://naqa.gov.ua/2020/10/надзвичайне-віддалене-навчання-vs-онла/>

59. Ткачук Л. В. Психологічні особливості дистанційного навчання як перспективної освітньої технології. URL: http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/NavchRobota/lvtkachuk_02.pdf

60. Толочко С. В., Колесник Т. П. Упровадження наукових досягнень сучасного цифровізованого суспільства в освітній процес закладів вищої

освіти. Scientific achievements of modern society : Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference (Liverpool, 2020). Liverpool, 2020. P. 1077–1084.

61. Толочко С. В. Вимоги цифрового суспільства до компетентності викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти. Інноваційна педагогіка. 2019. №12. С. 178–181.

62. Толочко С. В. Концепція та методика формування науково-методичної компетентності викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 376 с.

63. Толочко С. В. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені ТГ Шевченка*, 2021, №169(13). С. 28–35.

64. Українська наукова інтернет-спільнота. Блог української наукової інтернет-спільноти. URL : <http://www.nauka-online.orgnnauka->.

65. Фальштинська Ю.В. Методологічні та психологічні проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційному навчанні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2016. № 3(85). С. 143–148.

66. Федущко С. С., Мельник Д. В., Сєров Ю. О. Використання веб-спільнот для організації комунікації українських науковців. *Східно-Європейський журнал передових технологій*. 2012. № 2/2 (56). С. 70–72.

67. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: зб. тез доповідей учасників всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 12 березня 2019) / за заг.ред. О.В. Овчарук. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2019. 108 с.

68. Цифрова компетентність вчителя Dig Comp Edu. URL : <http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/>

69. Чусова О. М., Ваколя З. М., Чейпеш І. В. Педагогічні основи дистанційного навчання. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 80. Т.2. 2021. С.167–170. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3481>.

70. Шаран Р. В. Провідні тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні. 36. наук. праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна». 2012. №5. С. 220–224.
71. Шуневич Б. І. Викладання. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. №5. С.45–50.
72. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник. Київ : Либідь. 2002. 560 с.
73. Яремчук Н., Марусова В. Педагогічні умови організації дистанційного навчання в університеті. *Молодий вчений*, 2021. №11(99), С. 205–210. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-46>
74. Covid-19 та дистанційне навчання у закладах вищої освіти: аналітичний огляд наукових публікацій з міжнародних видань. URL : <https://nubip.edu.ua/node/79877>.
75. Tolochko, S. Bordiug, N, and Knysh, I. Transversal competencies of innovative entrepreneurship professionals in lifelong education. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Volume 6. Number 3. P. 156-165
76. Tsekhmister Y., Malatsai I., Nechitailo I., Yemelyanova O., Korol O., Statsenko N.(2022).Current trends and current problems of training educational managers. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(41), 556–563. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v6i41.251532>